

Rešavanje sporova i izgradnja odnosa

Izazovi normalizacije odnosa Kosova i Srbije

Sadržaj

Uvod i izrazi zahvalnosti

Podrška Briselskom dijalogu

Uspostavljanje Asocijacije/Zajednice većinski srpskih opština

Integracija severa Kosova i političko učešće Srba

Parlamentarna saradnja

Saradnja u procesu evropskih integracija

Učesnici

Engleski i albanski prevodi ove publikacije se mogu preuzeti na internet prezentaciji CIG-a: cigonline.net.

Rešavanje sporova i izgradnja odnosa

Izazovi normalizacije odnosa Kosova i Srbije

Savet za inkluzivno upravljanje
New York, 2015

UVOD I IZRAZI ZAHVALNOSTI

Odnosi između Srbije i Kosova su veoma komplikovani.

Od proglašenja nezavisnosti Kosova u februaru 2008. godine, svi kontakti između zvaničnika Kosova i Srbije su prestali. Beograd odbacio bilo kakvu direktnu interakciju sa Prištinom, sarađujući radije sa Misijom vladavine prava EU (EULEX) i Misijom UN na Kosovu (UNMIK). Međutim, visoki zvaničnici obe vlade, ohrabreni od strane EU i SAD, sastali su se marta 2011. godine na direktnim razgovorima u Briselu. Od oktobra 2012. godine u Briselu, razgovori su nastavljani na najvišem nivou, direktnim susretima predsednika vlada Kosova i Srbije. Ovi dijalozi, koji su se odvijali uz posredovanje EU, doveli su do niza sporazuma između Srbije i Kosova, uključujući i tzv. „Briselski sporazum“ iz april 2013. godine. Glavni cilj sporazuma je bio da se dovrši integracija većinski srpski opština na severu Kosova u kosovski pravosudno-upravni sistem, uključujući tu i uspostavljanje Asocijacije/Zajednice većinski srpskih opština na Kosovu. Beograd i Priština su se takođe obavezali da neće jedni drugima blokirati proces pristupanja u EU.

Sprovođenje Briselskog sporazuma se pokazalo kao težak i bolan proces. Dok je nekoliko važnih pitanja bilo rešeno i sprovedeno, uključujući tu slobodu kretanja, integraciju policije, upravljanje granicama i sprovođenje izbora na severu Kosovu, do pisanja ovog teksta, više od dve i po godine kasnije, Sporazum još nije u potpunosti realizovan. Asocijacija/Zajednica nije uspostavljena i paralelne administrativne strukture Srbije još uvek funkcionišu na Kosovu. Srbija krivi Kosovo, a Kosovo krivi Srbiju za izostanak pune implementacije i obe strane traže aktivniju ulogu EU kao garanta sporazuma. U Beogradu ne postoje značajniji protivnici Sporazuma. Međutim, snažno zalaganje i borba protiv članstva Kosova u UNESCO-u, a potom i specifični rečnik koji jedan deo visokih srpskih zvaničnika koristi kada je reč o Kosovu, naškodili su duhu normalizacije i gurnuli ga daleko unazad. U Prištini, od jeseni 2015. godine, neslaganje opozicije sa odredbama Briselskog sporazuma, pre svega onih koje se odnose na Asocijaciju/Zajednicu, dovelo je do nasilnih protesta na ulicama i kontinuiranih prekida rada Skupštine.

Nedostatak implementacije i povećana napetost ometa proces bilateralne normalizacije koji je započet u Briselu, kao i normalizacije između albanske i srpske zajednice na samom Kosovu.

Dobri odnosi između Kosova i Srbije i dobri odnosa između Srba i Albanaca su srž stabilnosti na Balkanu. Bitno je da normalizacija ne bude odložena, čak i ako neke od odredbi sporazuma budu revidirane i promenjene. Region neće napredovati dalje bez poboljšanja ovih strateških odnosa.

U cilju davanja odgovora na ova ključna pitanja, Savet za inkluzivno upravljanje (CIG) u saradnji i uz nesebičnu podršku Ministarstva spoljnih poslova Švajcarske (FDFA), sproveo je tokom 2014. i 2015. program posvećen normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije, kao i integraciji severa Kosova. Među učesnicima su bili i predstavnici vlada i skupština Kosova i Srbije, funkcioneri političkih stranaka, kao i predstavnici civilnog društva i akademske zajednice. Visoki diplomatski predstavnici EU i Švajcarske su takođe uzeli učešće. zajednički program CIG-a i FDFA je jedino kontinuirano mesto gde se dijalog dve strane odvija, naravno sem

dijaloga zvaničnika Beograda i Prištine koji se sprovodi u Briselu pod pokroviteljstvom Evropske unije. Najvažnije za proces koji sprovodi CIG - FDFA je to što su u njega uključeni i glavni pregovarači vlada Kosova i Srbije, kao i drugi ključni zvaničnici.

Kroz brojne okrugle stolove, radionice, panele, brifinge, sastanke malih grupa i individualne razgovore, kao i druge aktivnosti, CIG omogućio učesnicima zajedničko ispitivanje mogućih rešenja za konkretne probleme u implementaciji Briselskog sporazuma, formulisanje njihovih preporuka o tome kako ovaj proces može da se olakša i unapredi, te mogućnost ispitivanja ideja vezanih za osnivanje Asocijacije/Zajednice. Učesnici su uspeali da pomognu proces normalizacije i da ga unaprede. Proces kojim su rukovodili CIG i FDFA je značajno doprineo boljem razumevanju između strana, unapređenju međusobnog poznavanja, unapređenju znanja o pozicijama jednih i drugih, kao i razumevanju ograničenja koja su se isprečila ispred njihovih maksimalističkih zahteva. Mnogi od učesnika su modifikovali svoje stavove nakon interakcija koje su se odvijale na skupovima.

Proces kojim su rukovodili CIG i FDFA otišao je dalje od zvaničnog okvira koji je postavljen u Briselu i otvorio nove kanale i zone za saradnju između Kosova i Srbije, pre svega između poslanika sa Kosova i iz Srbije koji su osnovali zajedničku Grupu za saradnju. Grupa se sastoji od dvadesetak poslanika obe skupštine. Program CIG-a i FDFA je uspostavio praktičnu saradnju između zvaničnika kosovskog Ministarstva za evropske integracije i Kancelarije za evropske integracije Vlade Republike Srbije.

CIG je posvećen nastavku doprinosa u ovim oblastima.

Na sledećim stranicama nalaze se sažeci najvažnijih diskusija u okviru procesa kojim su rukovodili CIG i FDFA, i koji čitaocu mogu da dočaraju dinamičnu sliku razvoja i promene stavova učesnika, sporazuma i nesuglasica, kao i njihovih ideja i predloga. CIG preuzima punu odgovornost za ovu publikaciju, koji nije pregledana od strane učesnika.

U ovoj publikaciji predstavljeno je pet glavnih tema rada CIG-a u poslednje dve godine: (1) aktivnosti za podršku dijalogu pod pokroviteljstvom Evropske unije u Briselu i sprovođenje postignutih sporazuma; (2) aktivnosti koje se odnose na uspostavljanje Asocijacije/Zajednice većinski srpskih opština na Kosovu; (3) integracija severa Kosova i unapređenje ukupnog učešća Srba u političkom životu Kosova; (4) uspostavljanje saradnje između poslanika sa Kosova i iz Srbije; i (5) konačno otpočinjanje saradnje u procesu evropskih integracija između Beograda i Prištine.

CIG je ponosan na saradnju sa našim kolegama i prijateljima ambasadorima Krystyni Marty Lang i Jean-Danielu Ruchu, Talii Wohl, Saskii Salzmann, Norbertu Rütscheu, ambasadorima Heidi Grau i Claudu Wildu, kao i Rolandu Salvisbergu za njihov entuzijazam u podršci aktivnostima CIG-a, veri u naš rad i misiju, kao i na njihovom radom odazivanju na saradnju.

Takođe smo zahvalni našim mnogim kolegama u Evropskoj uniji na njihovom učešću i podršci našim naporima. Posebno smo zahvalni specijalnom predstavniku EU na Kosovu, Samuelu Žbogar, v.d. direktora za Zapadni Balkan Generalnog direktorata za proširenje i susedsku

politiku Evropske komisije, Ketrin Wendt, kao i počasnom generalnom direktoru Komisije, Pjeru Mirelu, za njihove nezamenjive doprinose.

Želimo da takođe iskoristimo ovu priliku da se zahvalimo članovima Upravnog odbora CIG-a Dr. Stevenu Burgu, Dr. Gordonu Bardosu and Michaelu Elfu za njihovo aktivno učešće u radu CIG-a i kontinuirane dobre savete.

Ovaj program ne bi bio moguć bez rada potpredsednika CIG-a Shpetima Gashia koji je pripremio ovaj izveštaj. Zahvalni smo na doprinosima našim kolegama u Beogradu i Prištini, Igoru Novakoviću i Arbëru Kuçiu.

Alex Roinishvili Grigorev, predsednik
decembar 2015

PODRŠKA DIJALOGU U BRISELU

Otvaranje novih tema

U aprilu 2014. godine, CIG organizovao je radionicu u Beogradu za nekoliko analitičara iz Srbije i sa Kosova kako bi diskutovali o međusobnim odnosima. Učesnici su izradili listu dodatnih tema koju bi Beograd i Priština trebali da razmotre u cilju unapređenja procesa normalizacije.

- *Članstvo u međunarodnim organizacijama:* Sporazum iz aprila 2013. omogućava Kosovu da se pridruži regionalnim organizacijama, ali ne i međunarodnim organizacijama. Ovo ograničava održivu saradnju i normalizaciju odnosa. Učesnici su predložili da se ovo pitanje stavi na dnevni red dijaloga.
- *Međusobno priznavanje pravnih sistema:* Beograd i Priština treba da priznaju odluke koje donose sudovi iz Srbije i sa Kosova. Trenutno, sudske presude na Kosovu, na primer o razvodima, nisu priznate u Srbiji. Takvo uzajamno priznavanje bi direktno poboljšalo živote ljudi na Kosovu i u Srbiji.
- *Uspostavljanje direktne saradnje oko bezbednosnih pitanja pitanjima bezbednosti:* Priština i Beograd treba da uspostave i ojačaju saradnju između svojih policijskih snaga, bezbednosnih službi i sudova u cilju efektivnije borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala. Učesnici su takođe predložili rešavanje pitanja preostalih paralelne bezbednosnih struktura na severu Kosova, kao što su jedinice civilne zaštite.
- *Asocijacija/Zajednica većinski srpskih opština:* Asocijacija/Zajednica trebala bi biti formirana po okončanju parlamentarnih izbora na Kosovu. Trebala bi biti inkluzivna i da se pre svega bavi konkretnim problemima srpske zajednice, umesto da postane politička institucija. Mnogi učesnici su napomenuli da Asocijacija/Zajednica nije mogla biti formirana bez punog funkcionisanja u okvirima zakona, lokalnih institucija na severu. Neki su predlagali da se sedište Asocijacije/Zajednice bude u Gračanici, dok su drugi smatrali da treba da bude u Mitrovici.
- *Nestali:* Petnaest godina nakon rata, oko 1800 ljudi i dalje se vodi kao nestali. Oko 1400 su Albanci, dok su 400 kosovski Srbi. Iako dve vlade sarađuju po ovim pitanjima i mnogi od nestalih su pronađeni, učesnici su rekli da proces treba intenzivirati i pitanja rešiti jednom za svagda. Teško je napraviti značajan napredak u normalizaciji odnosa kada su masovne grobnice i dalje neotkrivene.
- *Sloboda kretanja:* Sloboda kretanja, kako je definisana u Sporazumu, trebala bi biti ponovo razmotrena. Iako ljudi mogu da prelaze sa jedne teritorije na drugu, granične takse i osiguranja su nerazumno velike. Vozač sa Kosova mora da plati oko 130 evra da pređe u Srbiju. Iako je Vlada Kosova značajno umanjila iznos taksi za vozače iz Srbije, on je ipak značajan teret. Pitanje taksi za osiguranje je rešeno, ali kosovske registarske tablice se još uvek ne priznaju u Srbiji.
- *Regulisanje srpskog sistema obrazovanja i zdravstva na Kosovu:* Kosovski Srbi su počeli da demontiraju paralelne političke institucije učešćem na izborima na Kosovu, ali su zadržali paralelne servisne institucije u obrazovanju i zdravstvu. Učesnici preporučuju da ove institucije budu regulisane, ali ne i zatvorene.
- *Teritorijalne pretenzije:* Teritorijalne pretenzije Srbije prema Kosovu predstavljaju stalnu prepreku za normalizaciju odnosa. Mnogi albanski učesnici su rekli da je teško da

normalizovati odnose sa nekim ko tvrdi da je vaša teritorija njihova, a Beograd će na Kosovu i dalje biti viđen kao bezbednosna pretnja sve dok postoje takve pretenzije postoje.

Učesnici su zaključili da postoji mnogo frustracija u vezi sa implementacijom Briselskog sporazuma, te su predložili da EU bude jasan pružalac garancija kako bi osigurali da se implementacija odvija po planu.

Implementacija Briselskog sporazuma

Februara 2015, u Briselu, CIG je organizovao diskusiju o implementaciji Briselskog sporazuma i o perspektivama evropske integracije za Srbiju i Kosovo. Među učesnicima skupa su bili ministri i članove vlada Kosova i Srbije, poslanici, predstavnici civilnog društva iz Srbije i sa Kosova, zvaničnici Evropske komisije, poslanici Evropskog parlamenta, kao i nekoliko drugih evropskih diplomata. Učesnici su diskutovali o procesu implementacije Briselskog sporazuma, sa fokusom na Asocijaciju/Zajednicu, i evropskim perspektivama za Srbiju i Kosovo.

Srbi i Albanci su izrazili nepomirljive razlike oko Asocijacije/Zajednice. Učesnici kosovski Albanci uzneli su mišljenje da Asocijacija/Zajednica treba da bude koordinacioni mehanizam, zasnovan na postojećim zakonima Kosova. Srpski učesnici su izneli da će Asocijacija/Zajednica biti zasnovana na „kosovskim zakonima, ali ne i na postojećim zakonima Kosova“, sugerišući da Beograd očekuje da Priština promeni niz zakona kako bi ispunila zahtev Beograda za izvršnim ovlašćenjima za Asocijaciju/Zajednicu. Predstavnici Kosova objasnili su da su se i Priština i Beograd obavezali da će promeniti neke zakone, ali samo da bi ispunili odredbe Briselskog sporazuma onako kako su u tom momentu bile date.

Srpski predstavnici su rekli da Asocijacija/Zajednica treba da preuzme neke od odgovornosti paralelnih institucija, uključujući donošenje odluka vezanih za prostorno planiranje, odlučivanje o finansijskom zaduživanju, uspostavljanje agencija i javnih institucija, kao i raspisivanje i dodelu tendera. Postoji preko pet hiljada zaposlenih u paralelnom sistemu na Kosovu, a Beograd bi želeo deo ovih radnika da bude prebačen u Asocijaciju/Zajednicu. Jedan od učesnika je rekao da je ovo u skladu sa standardima EU. On je priznao da institucija sa takvim nadležnostima mogla biti „*sui generis*“ slučaj, navodeći, međutim, da to ne bi trebalo da predstavlja problem.

Jedan od učesnika sa Kosova sugerisao svojim kolegama iz Beograda „da ne podižu očekivanja Srba na Kosovu sa takvim nemogućim zahtevima.“ „Institucija koju tražite je ekvivalent autonomiji i kao takva nema nikakve šanse.“

Oko procesa integracije u EU, učesnici sa Kosova i iz Srbije su se složili da dve vlade treba da sarađuju. Postignuta je opšta saglasnost da postoji međuzavisan odnos između Kosova i Srbije, te da su jedni drugima potrebni za značajniji napredak. Jedan od međunarodnih učesnika je rekao da će potpuna implementacija Sporazuma biti dovoljna za početak pregovora, ali će morati biti „još sporazuma kao što je Briselski sa Kosovom pre punopravnog članstva.“

Predstavnici Srbije su tvrdili da bi pregovori trebali biti otvoreni u najkraćem mogućem roku „pošto je Srbija ispunila uslove kroz postizanje niza sporazuma sa Kosovom.“ Učesnici sa Kosova su, međutim, kao i nekoliko međunarodnih učesnika, rekli da „sporazumi bez njihovog

sprovođenja nisu korisni.“ Učesnik sa Kosova je rekao da je Priština morala ponovo pregovara o sporazumu o sudovima na severu, iako su se ranije složili da on treba biti sproveden pre kraja 2013. godine. On se požalio da Srbija sada pokušava da to predstavi međunarodnoj zajednici kao novi sporazum.

Nekoliko međunarodnih učesnika i učesnika sa Kosova su zatražili od pet članica EU koje nisu priznale nezavisnost Kosova da to učine. Rekli su da su trenutna situacija predstavlja konstantnu prepreku na kosovskom putu ka integraciji u EU. Oni su takođe pozvali Beograd da ne ometa članstvo Kosova u međunarodnim organizacijama.

Srpski učesnici su rekli da preko 60% stanovništva u Srbiji podržava dijalog u Briselu. Oni su rekli da Srbija želi da ostvari brži napredak, ali da je na svakom koraku uslovljena sa poglavljem 35 (Kosovo). Oni su se požalili da je Beograd pod većim pritiskom nego Priština, te su dodali i da „Priština nije u potpunosti poštovala duh i odredbe Briselskog sporazuma.“ Jedan od učesnika iz Srbije je tvrdio da dijalog dobija podršku u Srbiji, ali da je gubi na Kosovu, dajući kao primer niz protesta protiv dijaloga u Prištini.

Srbija je ušla u dijalog kako bi pre svega unapredila svoj proces integracije u EU, dok je Kosovo motivisano integracijom svojih severnih opština i kretanjem ka evropskim integracijama. Kosovski učesnici su se požalili da je EU bila preblaga prema Srbiji, pošto „nije uslovljena izbacivanjem Kosova iz Ustava Srbije.“ Jedan učesnik dodao da je Srbija nagrađena više nego Kosovo: Srbija dobila status kandidata i otvaranje pregovora dok Kosovo nije dobilo čak ni integraciju severa, jer Srbija još uvek drži tamo svoje paralelne institucije. „Kosovo je donekle razočarano sa EU.“ Sporazum je postignut 2013. i dve godine kasnije implementacija i dalje zaostaje. „Hajde da prestanemo da manipulišemo jedni sa drugima i sa međunarodnom zajednicom.“, zaključujući da „ako takav prazan dijalog se nastavi unedogled, proces će izgubiti svu podršku javnosti.“

Srbija napredovala u rekordnom brzinom u procesu evropskih integracija, rekao je jedan od predstavnika međunarodne zajednice. Prema dogovorenom akcionom planom, Briselski sporazum je trebalo da bude realizovan do kraja 2013. godine. „Ali elementi kao što su energetika, pitanje transparentnosti finansijskih tokova, telekomunikacije, kao i kosovski sudovi na severu i dalje nisu sprovedeni.“ Srbija još uvek ima svoje paralelne institucije na Kosovu i neki rukovodioci tih institucija su samo ponovno imenovani. On je izvestio da je, „status kandidata dat Srbiji u uverenju da će sprovođenje sporazuma biti u celosti i prema rasporedu.“

Kosovski Srbi i učesnici iz Srbije izražavali su gotovo potpunu saglasnost da Asocijacija/Zajednica treba da postane politička institucija sa utemeljenim izvršnim ovlašćenjima u domenima prosvete, zdravstva, urbanizma, i ekonomskog razvoja. Neki od govornika su otišli čak i dalje, predlažući da ova institucija treba i da ubire poreze, što isključiva nadležnost centralne vlade i opština. Kosovski Albanci koji su učestvovali su naveli da bi Asocijacija/Zajednica trebala biti uspostavljena na osnovu Briselskog sporazuma, koji, po njima, predviđa praćenje ili nadzornu ulogu za institucije u domenu prosvete, zdravstva, urbanizma i ekonomskog razvoja.

Članstvo u Evropskoj uniji i dalje predstavlja jasno opredeljenje i Srbije i Kosova. Pored podrazumevanih reformi koje treba preduzeti na putu ka integraciji u EU, Srbija treba da se bavi i svojim odnosima sa Kosovom. Međunarodni predstavnici su objasnili da čak i ako Srbija ispuni sve uslove, članstvo u EU bi bilo uslovljeno time da Srbija reši svoj spor sa Kosovom. Implementacija Briselskog sporazuma, ili „Brisela I“ kako ga je nazvao jedan od učesnika, bio bi dovoljan korak da se otpočne otvaranje pregovaračkih poglavlja, ali ne i za punopravno članstvo. Takođe će doći i do dogovora oko „Brisela II i III“, kako se Beograd bude približavao članstvu. Učesnici su se složili da, uprkos sporu oko statusa, Beograd i Priština ne bi trebalo da ugrožavaju jedni drugima put ka članstvu u EU. Ako ne mogu pomoći jedni drugima, onda barem ne bi trebalo da jedni drugima naude.

Principi i preporuke za nastavak dijaloga u Briselu

Jula 2015. CIG je organizovao radionicu u Arandelovcu, za malu grupu srpskih i kosovskih političkih predstavnika i analitičara. Na prvom danu razgovora učestvovali su i političari i analitičari, dok su u radu drugog dana učestvovali samo analitičari. Na osnovu sadržaja diskusija, analitičari su izradili niz sugestija o formiranju Asocijacije/Zajednice. Deset dana kasnije preporuke su bile razmatrane u Briselu na malom okruglom stolu koji je CIG organizovao za visoke državne funkcionere sa Kosova i iz Srbije, kao i zvaničnika EU, koji su ove preporuke podržali, uz manje modifikacije.

Vodeći principi

- Asocijacija/Zajednica treba da posluži sredstvo za integraciju kosovskih Srba u politički i javni životu Kosova. Ona bi trebala da dopunjava rad kosovskih Srba u lokalnim i centralnim institucijama na Kosovu, ali ne i preuzme nadležnosti ovih institucija.
- Beograd i Priština treba da učine neophodne kompromise kako bi postigli sporazum koji zadovoljava oba strane, ali sam sporazum treba da, pre svega, da odgovor na strahove srpske zajednice na Kosovu.
- Sever Kosova je funkcionisao van sistema Kosova 16 godina, tako da integracija treba da bude sprovedena postepeno i u fazama. Formiranje Asocijacije/Zajednice je jedan od prvih faza procesa integracije.
- Iako Priština i Beograd pregovaraju oko mandata Asocijacije/Zajednice, ona bi trebala da postane telo kojim upravljaju kosovski Srbi. Predstavnici kosovskih Srba treba da odlučuju o njenim aktivnostima i da biraju njene upravne strukture. Beogradu treba da bude dozvoljeno da finansira Asocijaciju/Zajednice ali ne i da je vodi.
- Priština i Beograd treba da postanu ozbiljni i kredibilni akteri u procesu dijaloga, kroz iskreno podržavanje sprovođenja sporazuma u skladu sa dogovorenim vremenskim okvirima.
- Uz podršku EU, Priština i Beograd trebalo bi da daju zajedničke izjave nakon postizanja sporazuma i ponude usaglašena tumačenja za javnost. Oprečna tumačenja sporazuma često proizvode konfuziju, odlažući time proces implementacije.
- Beograd i Priština treba da održe duh dijaloga i da ga nastave sve dok se ne postigne potpuna normalizacija. Takođe bi trebalo da počnu da razmatraju i druga pitanja u direktnom dijalogu koji bi se vidio bez međunarodnog pokroviteljstva. Bilateralni susreti kosovskih i srpskih zvaničnika na različitim nivoima bi trebali da se dešavaju češće.

Preporuke

1. Preporuke za Vladu Kosova

- a. Treba da kreira mehanizam koji bi trebao da vodi i intenzivira implementaciju Briselskog sporazuma. Ovo telo bi trebalo da bude kancelarija Vlade Kosova i funkcioniše u direktnoj saradnji sa Kancelarijom EU u Prištini.
- b. Treba da intenzivira što širi pristup i komunikaciju sa kosovskim Srbima.
- c. Treba da ponudi punu podršku Asocijaciji/Zajednici kako bi joj pomogla da dostigne puni kapacitet u skladu sa očekivanim sporazumom.
- d. Asocijacija/Zajednica bi trebala da bude prihvaćena i podržana od strane Vlade Kosova.
- e. Vlada Kosova bi trebala da preuzme odgovornost koja pripada većinskoj zajednici i da vodi sveobuhvatni proces komunikacije i informisanja stanovništva, usmeren ka transformaciji diskursa u cilju boljeg davanja odgovora na strahove Srba na Kosovu.

2. Preporuke za Vladu Srbije

- a. Treba da podrži kosovske Srbe kako bi preuzeli više odgovornosti u sprovođenju postignutih sporazuma.
- b. Treba da pomogne obezbeđivanje poštovanja principa demokratskog pluralizma za kosovske Srbe u budućim izbornim procesima na Kosovu.
- c. Treba da gleda na funkcionalno Kosovo kao rešenje koje je u njenom sopstvenom najboljem interesu, te bi u skladu sa tim trebala i da transformiše diskurs unutar srpskog društva.
- d. Kada se postigne sporazum o Asocijaciji/Zajednici, implementacija i proces demontaže paralelnih institucija treba da se odvijaju simultano. Glavni izazov će biti zapošljavanje oko 5.000 ljudi trenutno zaposlenih u paralelnom sistemu.

3. Preporuke za kosovske Srbe

- a. Kosovski Srbi treba da imaju veću ulogu, kao i mogućnost da preuzmu veću odgovornost u oblikovanju i sprovođenju sporazuma koji su postignuti.
- b. Srpski predstavnici u kosovskim institucijama trebali bi da se aktivno uključe u proces implementacije sporazuma, kao i da se angažuju na unapređenju boljeg razumevanja ovog procesa među srpskom zajednicom na Kosovu.
- c. Predstavnici Srba treba da uspostave bolje radne odnose unutar kosovskih institucija i intenziviraju svoje angažovanje na poboljšanju međuetničke saradnje.
- d. Kosovski Srbi, posebno oni u kosovskim institucijama, trebalo bi da u potpunosti podržavaju sprovođenje sporazuma koji su postignuti, posebno onih u vezi sa sudovima i Asocijacijom/Zajednicom.

4. Preporuke za Evropsku uniju

- a. EU bi trebalo da ima aktivniju ulogu u dijalogu i u implementaciji Sporazuma, te i da preuzme veću ulogu od postojeće, koje podrazumeva pre svega facilitaciju razgovora.
- b. EU bi trebalo da doprinese ne samo normalizaciji odnosa između vlada, već i normalizaciji odnosa između albanskog i srpskog društva kroz pružanje podrške dijalogu između civilnih društava Kosova i Srbije.
- c. EU, zajedno sa dve vlade, treba aktivno da pruža informacije o izazovima i rezultatima dijaloga i ohrabriti građane na obe strane da razumeju i pruže podršku dijalogu.

- d. EU treba da pokuša da dijalog u Briselu učini inkluzivnijim kroz informativnu kampanju i razgovore oko normalizacije sa drugim sektorima društava Kosova i Srbije, kako bi u procesu dijaloga uzela u obzir uzme i njihove stavove.
- e. Kada to bude moguće, EU bi trebalo da obezbedi sredstva za podršku integracije severa u kosovske institucije i unapredi njegove ekonomske perspektive.
- f. Plan primene sporazuma treba preispitati.
- g. EU bi trebalo da razmotri uključivanje procesa pomirenja kao jedne od tema dijaloga.

Da li su normalizacija odnosa i evropska integracija međusobno povezani?

Sa ciljem debate o procesu evropskih integracija Srbije i Kosova, kao i o njihovom međusobnom dijalogu, CIG je organizovao jula 2015 u Briselu okrugli sto za malu grupu visokih zvaničnika vlada Kosova i Srbije, kao i zvaničnika EU.

Dijalog Prištine i Beograda povezan je sa njihovim izgledima za integraciju u EU. Ova dva procesa mogu da simultano napreduju ili da se međusobno blokiraju. Učesnici su se složili da će uspešno okončanje dijaloga ubrzati njihovu integraciju u EU, kao i da bi jasna perspektiva integracije bila podsticaj za dijalog i kompromis. Učesnik iz Beograda je rekao da EU treba da ponudi jasniji kurs ka članstvu za balkanske zemlje. Nedavne izjave zvaničnika EU da će se proces proširenja biti zamrznut na neko vreme nije bio od pomoći.

Beograd i Priština se nalaze u različitim fazama procesa evropske integracije, međutim perspektiva za saradnju u mnogim oblastima postoji. Učesnici iz Beograda i Prištine su se dogovorili da uspostave saradnju između institucija Srbije i Kosova koje se bave evropskim integracijama i na političkom i na tehničkom nivou. Identifikovano je nekoliko oblasti u kojima se može uspostaviti saradnja: saradnja na prevodu evropske pravne tekovine (acquis communautaire), saradnja na izradi akcionog plana za usvajanje evropske pravne tekovine, kao i saradnja na nekoliko projekata podržanih iz IPA fondova.

Drugi govornik je istakao da su privredne komore Srbije i Kosova zajedno sa Eurochambers pokrenule proces u kojem je postignut značajan napredak. Već su postignuti sporazumi o poštanskim i železničkim uslugama, i postoji obostrani interes u uspostavljanju letova između Prištine i Beograda. Učesnik je rekao da saradnja treba bude proširena kroz zajednički rad putem IPA projekata. Bio je iznet i konkretan predlog: da se popravi železnički tunel na Merdaru čime bi se omogućio železnički saobraćaj između Beograda i Prištine. Takođe je predloženo uspostavljanje ekonomskih i trgovinskih oficira za vezu.

Dok su učesnici iz Srbije i sa Kosova tražili veće angažovanje EU u dijalogu, predstavnici EU su istakli da je potrebno da Priština i Beograd preuzmu više odgovornosti i da se manje oslanjaju na EU. To bi pre svega pokazalo da su Priština i Beograd sposobni za samostalno rešavanje otvorenih pitanja, a takođe treba imati na umu da će prezauzeta Visoka predstavnica EU za spoljnu i bezbednosnu politiku biti manje dostupna za balkanska pitanjima od njene prethodnice. Beograd i Priština treba da pronađu novi način saradnje koji manje počiva na drugim akterima. Drugi međunarodni zvaničnik je naglasio glavni podsticaj za napredak i razvoj Kosova i Srbije ne bi trebalo da bude članstvo u EU, već poboljšanje života njihovih građana.

EU je ponudila mnogo podsticaja za Srbiju i Kosovo, i jasno je istakla uslove koji treba da budu ispunjeni pre članstva. Predstavnici EU su istakli da Srbija i Kosovo takođe treba da pruže neke podsticaje za EU, odnosno da oni treba da pokažu da su dostojni partneri. Srbija i Kosovo su bili konstruktivni u svojim odnosima od početka dijaloga, ali EU i zemlje članice traže više rezultata i zalaganja pre otvaranja poglavlja sa Srbijom. Predstavnik Evropske unije je izvestio da je EU postaje frustrirana. Ako Priština i Beograd žele da pokažu da su ozbiljni akteri, oni bi trebalo to da pokažu „rezultatima, a ne samo konstruktivnim razgovorima.“

Srbija i Kosovo pripremaju svoje posebne izveštaje o evaluaciji dijaloga, dok su neki od govornika predložili da EU treba takođe da pripremi takve izveštaje. Predstavnici i Beograda i Prištine su istakli da bi takav mehanizam za evaluaciju bio od pomoći. Učesnici su rekli da u dijalogu EU treba da primeni pristup zasnovan na zaslugama, odnosno da nagradi one koji sarađuju i kao i da kazni one koji to ne čine. Međutim, nivo primene sporazuma je otvoren za tumačenja, te su predstavnici EU izrazili strah da takav pristup može da ugrozi njihovu neutralnost kao posrednika. Predstavnici i Prištine i Beograda preporučili su zvaničnicima EU da se angažuju u tumačenju sporazuma i ponekad preuzmu arbitrarnu ulogu kada se proces implementacije oteže.

Učesnici su na skupu doneli nekoliko zaključaka:

- Predstavnici Prištine i Beograda su predložili da se organizuje sastanak za tehničko i političko osoblje vladinih tela iz Srbije i sa Kosova koje se bave evropskim integracijama. Cilj sastanka bila bi razmena iskustava, naučenih lekcija, kao i saradnja na određenim projektima, strategijama i akcionim planovima koje zahteva EU. Saradnja na prevodu na srpski jezik pravne tekovine EU predstavlja primer moguće oblasti saradnje. Pored toga, oni su takođe preporučili razmenu osoblja, zajedničke obrazovne programe o evropskim integracijama, kao i zajedničku kampanju na koja bi se bavila promenom negativne slike Zapadnog Balkana u EU.
- Kosovski Srbi treba da budu uključeni u proces integracije Kosova u EU. Između ostalog, integracija u EU zahteva različite reforme na lokalnom nivou i to je jedna od oblasti gde bi gradonačelnici većinski srpskih opština mogli da postanu angažovaniji. Kako bi se podstaklo angažovanje srpskih gradonačelnika sa Kosova u ovom procesu, treba da se održavaju zajednički sastanci predstavnika Prištine i Beograda sa gradonačelnicima. Mnogi od učesnika su naveli da je angažman u procesu evropskih integracija manje osetljiv, te bi stoga mogao imati pozitivan uticaj na integraciju kosovskih Srba u javni život Kosova, kao i na opšte unapređenje međuetničkih odnosa.
- EU, Priština i Beograd treba da osnuju zajednički mehanizam za procenu usklađenosti svih aktera sa sporazumima i rokovima za implementaciju zaključaka dijaloga u Briselu.
- Budući sporazumi treba da budu precizniji. Dvosmislenost je korisna u pokretanju dijaloga i postizanja dogovora u vreme kada predstavnici Prištine i Beograda predstavnika nisu bili voljni ni da se rukuju. Ali sada, kada je dijalog je prešao u drugu fazu i kada su početne barijere eliminisane, sporazumi bi trebali da budu precizniji i da imaju jasne rokove. Takođe, EU bi trebalo da nagradi one koji sarađuju i kazni oni koji implementaciju otežu. Sistem zasnovan na zaslugama i kaznama podstakao bi strane ispunjavanju svoje obaveze. Pored toga EU bi trebalo da obezbedi bolje smernice stranama u vezi pravca u kom treba da ide ceo proces.

Briselski dijalog: sledeći koraci i izazovi koji slede

Novembra 2015. godine u Beču, Austrija, CIG je organizovao okrugli sto za visoke predstavnike vlada Srbije i Kosova, na kome su učestvovali i predstavnici Švajcarske i Evropske unije, gde su diskutovani sledeći koraci u dijalogu i implementacija sporazuma. Ovo je jedini sastanak kosovskih i srpskih pregovarača u poslednjem kvartalu 2015. godine. Dijalog gubi na popularnost na Kosovu, gde se opozicione stranke oštro protive formiranju Asocijacije/Zajednice kroz blokiranje rada parlamenta i organizovanja uličnih protesta. Ustavni sud Kosova razmatra ustavnu utemeljenost Asocijacije/Zajednice. Do tada, tim zadužen za izradu statuta ne može da se formira, iako je jedan od govornika je rekao da tim za upravljanje može da počne sa radom. Postoje kašnjenja u sprovođenju ostalih sporazuma, kao što je integracija pravosudnih struktura na severu, i konfuzija oko nekih elemenata, kao što je ukidanje paralelnih privremenih opštinskih veća, koja nemaju utemeljenje u Briselskom sporazumu.

Uprkos nedavnim neuspesima, učesnici su potvrdili posvećenost svojih vlada dijalogu, ali su istakli da je potrebna nova dinamika, uključujući tu i bolju komunikaciju između timova i veću posvećenost međunarodnih predstavnika, posebno oko tumačenja sporazuma i procene napretka oko njihove primene. Srpski učesnici bili su fokusirani uglavnom na formiranju Asocijacije/Zajednice, dok su kosovski učesnici navodili da dijalog treba da bude utemeljen na jasnoj viziji i da se ima u vidu da se dijalog ne može voditi beskonačno.

Iz diskusije je bilo moguće izdvojiti nekoliko zaključaka:

- Priština i Beograd treba da se posvete kako bi se Briselski sporazum sproveo u potpunosti do kraja 2016. Proces treba da obuhvati ukidanje preostalih paralelnih institucija i uspostavljanje Asocijacije/Zajednice.
- Treba intenzivirati bilateralne susrete srpskih i kosovskih zvaničnika. Takvi sastanci bi trebali biti organizovani između ministara, direktora policije, kao i stručnih službi i eksperata ministarstava. Kao što je jedan govornik naveo, “što više pričamo, to bolje razumemo jedni druge i imamo manje problema.” U ovom kontekstu, učesnici su predložili uspostavljanje direktne veze, tzv. “vruće linije”, između kancelarija premijera.
- Potrebno je uspostavljanje saradnje sa manje osetljivim oblastima, kao što su pitanja vezana za process evropskih integracija. Učesnici su predložili saradnju oko akcionog plana za implementaciju SSP-a i prevod pravnih tekovina Evropske unije (acquis communautaire).
- Nastavak dijaloga između Beograda i Prištine je važan, ali unutrašnja stabilnost ipak ima prednost. Beograd i Priština treba da upravljaju neprevidenim okolnostima strpljivo, uz očuvanje unutrašnje stabilnosti, ostajući posvećeni dijalogu. Dijalog je izazvalo snažne proteste Kosovu. Na početku, 2011. godine, tokom vlade Demokratske stranke, dijalog nije bio popularan u Srbiji, dok je na Kosovu postojao konsenzus. Trenutna vladajuća partija u Srbiji se tada najviše protivila dijalogu. Situacija je sada obrnuta. Postoji skoro puna saglasnost između srpskih vladajućih i opozicionih stranaka oko dijaloga u Srbiji, dok je na Kosovu prisutno snažno protivljenje opozicionih stranaka i skepticizam vladajućih partija.
- Priština smatra da postoji direktna veza između ukidanja privremenih opštinskih veća i formiranja Asocijacije/Zajednice. Beograd kaže da takva veza ne postoji. Priština traži pre završetka formiranja Asocijacije/Zajednice demontiranje svih paralelnih struktura, uključujući i privremena opštinska veća, koji nisu obuhvaćena Briselskim sporazumom. Beograd kaže da su privremena opštinska veća nude niz usluga za kosovske Srbe, što ukazuje

da bi novi mehanizmi koji mogu da pružaju ove usluge trebali biti uspostavljeni pre ukidanja ovih saveta. Učesnici sa Kosova su naglasili da opštine mogu da ponude ove usluge. Do sada, Severna Mitrovica je samo delimično integrisana. Ostale tri opštine na severu Kosova imaju izabranog gradonačelnika i skupštine, ali ne i opštinske uprave.

- Treba uspostaviti radnu grupu za pronalaženje rešenja za raspuštanje privremenih opštinskih veća.
- Neki od učesnika su rekli da tim za upravljanje izradom statuta Asocijacije/Zajednice bi trebalo da počne sa radom. S druge strane, učesnik sa Kosova je rekao da to možda ne bi bilo legalno sve dok kosovski Ustavni sud ne donese odluku oko ustavnosti Asocijacije/Zajednice.
- Beograd i Priština treba da rade zajedno kako bi izgradili narativ o dijalogu koji je utemeljen na činjenicama, ističući pre svega rezultate, umesto da se međusobno potkopavaju. Zvaničnici Vlada u Beogradu i Prištini treba da ulože više napora i razgovaraju o prednostima dijaloga sa građanima. Premijeri Isa Mustafa i Aleksandar Vučić treba da daju sadržinski opsežne intervju medijima na drugoj strani. Glavni pregovarač Vlade u Beogradu, Marko Đurić, takođe može da se pojavi u nekoj vrsti debate na televiziji Kosova. Takođe, glavni pregovarač sa kosovske strane, Edita Tahiri može da održi predavanje u Beogradu. Takva komunikacija će pomoći građanima da shvate kompleksnost dijaloga, kao i koristi koje iz njega proishode. Koristeći činjenice oko stvaranja pozitivnog narativa, zvaničnici u medijskim nastupima mogu da dokažu da postoje koristi od dijaloga, poput ukidanja naknade osiguranja automobila, slobode kretanja, i integracija policije na severu.
- Pitanje statusa se ponovo pojavljuje s vremena na vreme, i nastavlja da bude prepreka dijalogu u Briselu i procesu normalizacije uopšte.

Učesnici su zaključili da dijalog nije popularan ni na Kosovu ni u Srbiji. Na početku, objašnjenje za dijalog je bilo da on predstavlja „usaglašavanje sa realnošću“, odnosno da kosovski Srbi treba da se integrišu u kosovski sistem. Međutim, u njemu se sve više bavi osetljivijim stvarima, kao što su telekomunikacije, energija, i u budućnosti će se najverovatnije otvoriti i pitanje statusa. Mnogi su naveli da će otvaranje poglavlja 35 u prepristupnim pregovorima Srbije sa EU doneti novu dinamiku dijalogu. Neki su naveli da je postizanje „pravno obavezujućeg sporazuma“ uslov za uspešno okončanje ovog poglavlja.

USPOSTAVLJANJE ASOCIJACIJE/ZAJEDNICE VEĆINSKI SRPSKIH OPŠTINA

Formiranje Asocijacije/Zajednice je glavni kamen spoticanja Briselskog sporazuma. Priština insistira da bi Asocijacija/Zajednica trebala da ima koordinacionu i savetodavnu ulogu za rad većinski srpskih opština, ali ne i da preuzme njihova ovlašćenja. Drugim rečima, ne bi trebala da ima izvršna ovlašćenja. Beograd i kosovski Srbi tvrde da Asocijacija/Zajednica treba da postane krovna organizacija sa ovlašćenjima za donošenje odluka u oblasti obrazovanja, zdravstva, privatizacije, ekonomskog razvoja i prostornog planiranja, kao i za upravljanje javnim preduzećima. Prema kosovskom zakonu, ovo su opštinska ovlašćenja.

Formiranje Asocijacije/Zajednice je direktno povezano sa demontiranjem na paralelne institucije na severu, u kojima je, prema rečima srpskih zvaničnika, zaposleno 5,085 osoba. Oni navode da

Beograd ne može da demontira paralelni sistem bez prethodnog pronalaženju posla za većinu njih. Prema navodima nekoliko učesnika, Beograd više ne podržava paralelni sistem iz političkih razloga, već samo iz praktičnih. Otpuštanje hiljada ljudi preko noći može stvoriti reakciju i pogurati proces integracije unazad.

Predstavnici Srbije su naveli da Asocijacija/Zajednica može biti osnovana u postojećem pravnom okviru Kosova bez promene ustava. Oni su naveli da je cilj Asocijacije/Zajednice da se poboljša politički položaj kosovskih Srba. Predstavnici Kosova su i dalje sumnjičavi prema ciljevima Beograda. Mnogi su rekli pravi razlog osnivanja Asocijacije/Zajednice nije unapređenje položaja Srba, već podiranje sistema na Kosovu.

Glavne prepreke za osnivanje Asocijacije/Zajednice

CIG organizovao je decembra 2014. godine, u Budvi, Crna Gora, okrugli sto za zvaničnike vlada, predstavnike političkih partija i predstavnike civilnog društva sa Kosova i iz Srbije. Učesnici su nabrojali prepreke koje odlažu uspostavljanje Asocijacije/Zajednice. Mnogi od učesnika sa Kosova smatrali su da su Beograd i preostale paralelne institucije odgovorni za odlaganje implementacije Briselskog sporazuma, čiji je deo i Asocijacija/ Zajednica. Učesnici iz Srbije su s druge strane smatrali da je zaostatak izazvan pre svega činjenicom da u Prištini nije bilo Vlade šest meseci.

Lista Srpska je sada deo vladajuće koalicije i ima dva ministarstva, kao i poziciju potpredsednika Vlade, ali je svoje učešće usloвила sa nekoliko uslova, od kojih je jedan da Asocijacija/ Zajednica bude formirana u periodu od 5 meseci od formiranja Vlade Kosova. Mnogi od učesnika su naveli da sama Lista Srpska treba da preuzme više odgovornosti sada kada vodi Ministarstvo za lokalnu samoupravu.

Među učesnicima je vladao konsenzus da je Briselski sporazum nije implementiran prema predviđenim rokovima. Međutim, dok su albanski učesnici za odlaganje pre svega optuživali Beograd, novoizabrane gradonačelnike i preostale paralelne institucije na severu Kosova, kao što su tzv. civilna zaštita i privremena opštinska veća u sistemu Srbije, srpski učesnici su naveli da je Priština usporila proces ne želeći da učini neophodne kompromise kako bi implementacija napredovala. Asocijacija/Zajednica je trebala biti uspostavljena nakon formiranja opština na severu. Godinu dana nakon izbora, lokalne opštinske administracije još nisu funkcionalne, dok za Asocijaciju/Zajednicu sad čak nije donet ni statut.

Opštine ne funkcionišu i još ne mogu da ponude usluge. Formiranje Asocijacije/Zajednice ne bi trebalo da bude teško, ali kako opštine formiraju Zajednicu/Asocijaciju one prvo moraju biti funkcionalne. Učesnik sa Kosova je rekao da je u Fond za razvoj severa, koji je stvoren kao deo Briselskog sporazuma, već prikupljeno oko 3 miliona eura, ali da opštine ne mogu da koriste sredstva sve dok ne postanu u potpunosti operativne. Takođe, Vlada Kosova je ponudila 49 miliona eura za 2015. godinu za četiri opštine na severu. Opštine su odbile sredstva zbog „političkih razloga“. Najveći opštinski troškovi su za obrazovanje i zdravstvo. Međutim, opštinske vlasti smatraju da nadležnost za ova dva sektora treba da bude na Asocijaciji/Zajednici, a ne na opštinama. Stoga, trenutni budžeti koje su usvojile četiri opštine iznose oko 7 miliona eura.

Jedan od učesnika iz Srbije je rekao da Asocijacija/Zajednica treba da bude vladino telo sa snažno utemeljenim nadležnostima, a ne nevladina organizacija, kako je vide kosovske vlasti. On je rekao da Srbi na severu ne treba da se odreknu preostalih paralelnih institucija pre nego „što se stvori Asocijacija/ Zajednica sa odgovarajućim solidno utemeljenim nadležnostima“. Dodao je da bi Kosovo trebalo da izmeni svoj Ustav i prilagodi ga kako bi se Asocijacija/ Zajednica uspostavila na ovaj način. Učesnici sa Kosova su ovo odbili rečima da Asocijacija/Zajednica treba da se prilagodi Ustavu, a ne obrnuto. „Ako je tako lako promeniti Ustav, zašto Srbija ne promeni svoj sopstveni“ rekao je jedan od učesnika.

Kosovo se već previše dalo u ovom dijalogu, rekao je drugi učesnik sa Kosova. On je naveo da je Briselski sporazum u suprotnosti sa Ustavom Kosova, ali da su se predstavnici Kosova sa njim složili zbog međunarodnog pritiska. Stvaranje novih slojeva institucija neće unaprediti kvalitet života Srba na Kosovu. „Srbi na Kosovu zapravo ne mare za stvaranje novih institucija dok ne vide napredak na terenu i dok postaju siromašniji svakog dana“. Štaviše, uspostavljanje Asocijacije/Zajednice je zasnovano na principu segregacije i promoviše podele pošto će se u njenom sastavu naći samo većinski srpske opštine. Tako da će faktički postojati dve asocijacije opština, jedna većinski srpskih a druga većinski albanskih opština. „Ne postoji drugi termin za ovo do segregacija“, rekao je. Učesnik je takođe obavestio skup da i Priština i Beograd imaju svoje predloge za statut Asocijacija/Zajednica, ali da niko ih do sada video.

Glavna tema Briselskog sporazuma je bila Asocijacija/ Zajednica većinski srpskih opština, ali do danas Priština i Beograd nisu dali nikakve predloge, rekao je jedan od prisutnih Srba sa Kosova. Izgleda da Beograd na tome uopšte ne radi, dok je Priština formirala tim od četvoro ljudi koji do sada nije uradio ništa. On je rekao da Asocijacija/ Zajednica treba da bude zadužena za obrazovanje i zdravstvo, oblasti kojima trenutno upravlja Beograd. Međutim, prema kosovskim zakonima, ove oblasti spadaju u okviru nadležnosti opština. On je zaključio da će Asocijacija/Zajednica postati političko telo, a ne nevladina organizacija, kao što su postojeća asocijacija opština.

Uprkos mnogim sesijama dijaloga u Briselu i nekoliko postignutih sporazuma, životi ljudi nisu popravili, samim tim postoji i percepcija da je dijalog beskoristan. I percepcije su važne jer se na osnovu njih konstruišu aktivnosti. „Svi mi kažu da je prošla godine bila uspešna za odnose između Kosova i Srbije, ali taj uspeh nije uticao na građane“, rekao je učesnik upoznat sa procesom implementacije. „Uprkos mom stalnom kriticismu, podržavam dijalog, jer je to jedini mehanizam za rešavanje otvorenih pitanja sa Srbijom“, rekao je učesnik sa Kosova. Međutim, on ga neće podržati ako dijalog krši ustavni poredak Kosova. On je rekao da kosovsko zakonodavstvo poznaje samo vladine i nevladine organe, pa nema prostora da Asocijacija/Zajednica postane nešto između.

Što se tiče eventualnog gubitka posla stotina zaposlenih u koji sada rade u prepunim paralelnim institucijama, on je predložio da Beograd subvencionise ljude koji će morati da budu otpušteni na severu. On je bio protiv ideje da Asocijacija/Zajednica isplaćuje ova lica. Takođe je rekao da bi opštine trebale plaćati učitelje i doktore. „Rizično da se prepusti Asocijaciji/Zajednici da ima direktnu kontrolu nad hiljadama zaposlenih.“ Učesnik je rekao da Asocijacija/ Zajednica već ima jaču ulogu nego postojeći saveti nacionalnih manjina u Srbiji. Drugi govornik je dodao da ako

Beograd želi da pokaže ono što namerava sa Asocijacijom/Zajednicom, neka to pokažu primerom, odnosno neka daju ista takva prava Albancima na jugu Srbije i drugim manjinskim zajednicama u drugim delovima Srbije.

Beograd želi da Asocijacija/Zajednica da postane treći sloj administracije, rekao je učesnik, dodajući da, „kada postoji kontrola nad finansijskim pitanjima, u pitanju je vladino telo.“ Decentralizacija bi trebalo da bude dovoljna kako bi Srbi na Kosovu bili zadovoljni. U vezi sa političkim predstavljanjem, on je dodao da Lista Srpska ne predstavlja Srbe na Kosovu, već Beograd. „Srpska nije imala nijedan sastanak sa Srbima na Kosovu. Njeni predstavnici uvek idu u Beograd na konsultacije. Shodno tome, Asocijacija/Zajednica neće predstavljati kosovske Srbe već Beograd.“ On je rekao da su interesi Beograda i kosovskih Srba nisu uvek isti. Isti učesnik je zamolio da se razgovara o svim građanima Kosova, a ne samo o Srbima. „Mi govorimo o tome kako da reši nezaposlenost među Srbima, ali ne o tome kako rešiti isti problem među ostalim zajednicama koje imaju još veću nezaposlenost.“ On je dodao da čak i ako Kosovo promeni svoje zakone i Ustav to „neće unaprediti integraciju kosovskih Srba, već će pre svega legalizovati mehanizam mešanja Srbije u sistem Kosova.“

Odgovarajući na pitanje zašto su Srbi za Briselski sporazum, a protiv Ahtisarijevog plana, jedan od učesnika iz Srbije je rekao da je Briselski sporazum statusno neutralan. Drugi učesnik se, međutim, nije složio, rekavši da se sporazum se zasniva na sistemu Kosova i da je to u stvari bio izgovor za Beograd da konačno prihvati Ahtisarijev paket. On je dodao da su preduslovi za formiranje Asocijacije/Zajednice uklanjanje paralelnih struktura i funkcionisanje pravnog sistema Kosova na severu. Uprkos mnogim neslaganjima oko mandata Asocijacije/Zajednice, postojala je široka saglasnost da će formiranje Asocijacije/Zajednice i postepeno ukidanje paralelnih struktura biti dva paralelna procesa.

Asocijacija/Zajednica i paralelni sistem

CIG je organizovao niz aktivnosti tokom februara 2015. godine u Gračanici, Prištini, Istanbulu, i Briselu oko osnivanja Asocijacije/Zajednice i oko demontaže civilne zaštite (CZ) na severu Kosova. Postignut je solidan učinak u razgovorima oko demontaže CZ, međutim učesnici su iskazali dijametralno različite stavove oko mandata a Asocijacije/Zajednice.

Šest od petnaest tačaka sporazuma u Briselu je posvećeno osnivanju Asocijacije/Zajednice. Iako Sporazum ima određene dvosmislene odrednice, učesnici, kosovski Albanci, su naveli da je jasno da ovaj dokument ne predviđa bilo kakva izvršna ovlašćenja. Ali su drugi učesnici, iz Beograda i kosovski Srbi, naveli da je Asocijacija/Zajednica bez značajnih ovlašćenja besmislena. Štaviše, Srbi insistiraju da se Asocijacija/Zajednica formira pre raspuštanja paralelnog sistema i sprovođenja drugih sporazuma, uključujući i onaj u vezi sudova na severu. Učesnici, kosovski Albanci, kažu da bi Asocijacija/Zajednica mogla biti formirana tek nakon što Srbija ukine svoj paralelni sistem na Kosovu.

Kakva Asocijacija/Zajednica treba kosvoskim Srbima?

Među učesnicima okruglog stola u Gračanici bili su gradonačelnici većinski srpskih opština, članovi stranaka kosovskih Srba, i srpski predstavnici civilnog društva. Učesnici su bili jednoglasni da Asocijacija/Zajednica treba da bude politička organizacija sa izvršnim

ovlašćenjima u prosveti, zdravstvu, urbanizmu i ekonomskom razvoju. Neki govornici su dodali veća ovlašćenja i određeni oblik oporezivanja, kao što je porez na promet i PDV, što je sada u okviru ovlašćenje centralnih i opštinskih institucija na Kosovu.

Glavni izazov formiranja Asocijacije/Zajednice će biti zadovoljenje očekivanja kosovskih Srba i Beograda za jakim institucijama, očekivanja kosovskih Albanaca koji su predložili instituciju sa prostom koordinacionom ulogom, kao i zadovoljenje šest tačaka Briselskog sporazuma. Slede glavni zaključci iz diskusije u Gračanici.

- Asocijacija/Zajednica bi trebala da ima izvršna ovlašćenja u četiri oblasti koje su spomenute u Briselskom sporazumu i trebala bi da bude finansirana od strane Beograda. Priština i međunarodna zajednica bi mogli da doprinesu njenom budžetu, ali ne bi trebali da imaju ovlašćenja u vezi upotrebe sredstava.
- Asocijacija/Zajednica bi trebala da služi kao forum za diskusiju u cilju artikulisanja srpskih interesa, i da predstavlja i ujedinjuje srpsku zajednicu na Kosovu. Kao forum za diskusiju, takođe bi doprinela političkom pluralizmu kod Srba na Kosovu.
- Gradonačelnici većinski srpskih opština bi trebali da budu uključeni u debatu oko predloga statuta Asocijacije/Zajednice, pošto će postati njeni glavni činioци. Neki od gradonačelnika su naveli da ni Priština ni Beograd nisu konsultovali sa njima.
- Prosveta i zdravstvena zaštita kojima se služe kosovski Srbi, uključujući tu i nastavni plan i program i finansiranje, trebali bi da ostanu u okviru sistema Srbije i njima bi trebala da upravlja Asocijacija/Zajednica, uključujući tu i distribuciju plata. Neki su, međutim, rekli da bi davanje previše ovlašćenja u vezi sa prosvetom političkoj organizaciji moglo da bude kontraproduktivno.

Kakva je Asocijacija/Zajednica moguća prema Briselskom sporazumu?

Među učesnicima okruglog stola u Prištini bili su predstavnici partija Srba i Albanaca sa Kosova, poslanici, viši zvaničnici Vlada i predstavnici civilnog društva. Učesnici, kosovski Albanci, izneli su mišljenje da će Asocijacija/Zajednica biti formirana u skladu sa kosovskim zakonima, te da neće imati izvršna ili nadzorna ovlašćenja već samo koordinacionu ulogu. Oni su objasnili da je uloga Asocijacije/Zajednice jednostavno da vrši „nadgledanje“ (overview) nad četiri oblasti, što je upravo termin koji se koristi u Briselskom sporazumu. Predstavnici kosovskih Srba, s druge strane, su tvrdili da Asocijacija/Zajednica treba da ima izvršna ovlašćenja u četiri oblasti, kao i ubira PDV i porez na promet u četiri opštine na severu.

Takođe je prisutan i nesklad oko prioriteta. Dok Srbi prvo žele formiranje Asocijacije/Zajednice, Albanci prvo žele demontiranje paralelnih institucija i sprovođenje sporazuma o pravosuđu, pa tek onda formiranje Asocijacije/Zajednice. Kao kompromis, neki su predložili paralelnu primenu ovih delova Sporazuma. Učesnici su se složili da su izbori na severu Kosova bili uspeh, ali to nije dovoljno ako opštine nisu funkcionalne, a ostatak Sporazuma se ne sprovodi. Neki od učesnika su naveli da je nesprovođenje Sporazuma glavni razlog što EU nije otvorila poglavlja u pregovorima sa Srbijom u januaru 2015. godine.

CZ i dalje predstavlja osetljivo pitanje. Vlada Kosova je osmislila mapu puta kako bi zaposlila pripadnike CZ u nekim od institucija. Međutim, postoji neslaganje oko broja pripadnika. Beograd tvrdi da služba ima 751 člana, dok je Priština ponudila prelazak za oko 550 njih, od čega 400

treba da bude zaposleno u nekoliko institucija, 100 će biti zaposleno u roku od tri godine, ali će u međuvremenu dobijate plate iz Fonda za nepredviđene situacije. Preostalih 100 će biti zaposleno kroz projekte koje finansira Fond za razvoj severa koji do sada ima budžet od 5 miliona evra. Kosovski zvaničnici takođe kažu da će 88 njih biti penzionisano, dok 150 pripadnika CZ nisu državljani Kosova.¹

Nekoliko albanskih učesnika je reklo da su sporazumi su štetni za Kosovo i da ne bi trebalo da se sprovode na taj način, te da dijalog treba zaustaviti. Jedan od učesnika je rekao da se dijalog prosto koristi kao sredstvo da ojača Vlada i oslabi opozicija. Drugi učesnik je slikovito objasnio zašto oni veruju da Srbija ima više koristi od dijaloga nego Kosovo. On je rekao da za odlazak kolima u Srbiju, on mora da plati 130 eura na ime taksi, skine tablice, a dobija privremenu papirnu tablicu sa srpskom zastavom na njoj. Srbi, s druge strane, plaćaju samo 20 eura da uđu na Kosovo, ne moraju da promene tablice i mogu koriste lične karte. Nekoliko albanskih učesnika je reklo da Priština treba da postane čvršća, uključujući tu i primenu mera reciprociteta.

Postojala je opšta saglasnost da Asocijacija/Zajednica može da odigra integracionu ulogu ako političari nisu previše uključeni u njeno formiranje i kasnije upravljanje. Albanski učesnici su rekli da treba da bude formirana i pokrenuta od strane kosovskih Srba, a ne od strane Beograda. Srpski učesnici su, međutim, rekli da Beograd ne samo da treba da budu uključen u formiranje Asocijacije/Zajednice, već i da je finansira. Nekoliko učesnika je reklo da ni Beograd ni Priština se mnogo ne brinu o Asocijaciji/Zajednici ili Srbima na Kosovu; oni jednostavno ga koriste da dobiju tzv. „patriotske poene.“

Kako raspustiti CZ i formirati Asocijaciju/Zajednicu?

Među učesnicima radionice u Istanbulu bili su analitičari, vladini savetnici, kao i predstavnici civilnog društva sa Kosova i iz Srbije. Oni su posebno obratili pažnju na moguće načine raspuštanja CZ i osnivanja Asocijacije/Zajednice. Postojala je opšta saglasnost da CZ treba demontirati i da pripadnici treba da budu integrisani u adekvatne kosovske institucije. Što se tiče Asocijacije/Zajednice, mišljenje među učesnicima je bilo veoma podeljeno.

Raspuštanje Civilne zaštite

Briselski sporazum navodi da bi pripadnici paralelnih bezbednosnih struktura na severu trebali biti integrisani u slične ustanove na Kosovu. Paralelna policijska struktura koja je postojala već je integrisana u kosovsku policiju. Za razliku od pripadnika policije, pripadnicima CZ biće ponuđen posao u oko 15 kosovskih civilnih institucija. Predstavnici Vlade Kosova su naveli da je Beograd prijavio da CZ ima preko 751 pripadnika. Priština je ponudila posao za oko 550 članova. Pregovaranje oko broja pripadnika će se nastaviti. Preostali pripadnici treba da budi zbrinuti kroz sredstva iz drugih fondova. Učesnici su se dogovorili oko sledećih tačaka:

- Pripadnici CZ treba da se zaposle u kosovskim institucijama. Beograd treba da dostavi aktuelnu listu pripadnika CZ na severu i ponudi dokaze da oni nisu dodati na listu u poslednjem trenutku.
- Prethodno iskustvo i obrazovanje treba da odgovaraju novim poslovima na kojima će pripadnici CZ biti zaposleni. Treba ponuditi treninge za dokvalifikaciju kada je to potrebno.

¹ U periodu neposredno posle okruglog stola, Priština i Beograd su potpisali sporazum koji predviđa zapošljavanje 483 pripadnika CZ.

- Preostale pripadnike CZ je potrebno zaposliti kroz sredstva iz drugih fondova. Fond za razvoj severa bi mogao da se koristi za stvaranje novih radnih mesta za neke od pripadnika CZ koji ne mogu da se integrišu u kosovske institucije. Beograd takođe može da obezbedi sredstva za Fond za razvoj ili druge izvore, ali ne bi trebalo da insistira na direktnoj isplati zarada.
- Beograd treba da CZ na Kosovu izdvoji iz institucionalnog sistema predviđenog zakonom. CZ je trenutno institucija u okviru ministarstva odbrane Srbije. Integracija CZ treba, međutim, da se sprovede i u slučaju da Beograd odbije da promeni zakonodavni i institucionalni okvir.
- Priština i Beograd ne bi trebalo da koriste postojanje CZ kao izgovor da prolongira primena ostalih tačaka sporazuma.

Uspostavljanje Asocijacije/Zajednice

Šest od petnaest tačaka sporazuma između Beograda i Prištine sklopljenog u aprilu 2013. godine posvećeni su Asocijaciji/Zajednici. Priština i Beograd su ponudili različita i često konfliktna tumačenja ovih tačaka, dok međunarodna zajednica do sada nije bila spremna da pruži bilo kakva pojašnjenja u vezi sa Sporazumom. Ipak neslaganja su i dalje prisutna: reč „overview“ je pogotovo dvosmislena. Fraza „the Association will have full *overview* over“ nije jasna, čak ni na engleskom. Na engleskom jeziku „*overview*“ može da se „da“ ili „ponudi“, ali ne i da se ima. Isto važi i za albanski prevod ove reči „*vështrim*“. Neko ne može imati „*vështrim*“; već neko može ponuditi „*vështrim*“. Srpski prevod „nadležnost“ je bliži srpskom tumačenju mandata Asocijacije/Zajednice, ali taj prevod nije doslovan prevod „overview“. Precizniji prevod bi bila reč „pregled“. Kao što se vidi iz tačaka koje slede, mišljenje učesnika se široko razlikovalo oko mandatu Asocijacije/Zajednice.

- Albanski učesnici su čvrsto odbacili bilo kakva izvršna ovlašćenja za Asocijaciju/Zajednicu. Oni su naveli da je šest tačaka Sporazuma u Briselu su osnova za mandat Asocijacije/Zajednice. Srpski učesnici su, sa druge strane, insistirali da Asocijacija/Zajednica treba da ima značajna izvršna ovlašćenja, uključujući sopstveni budžet i osoblje.
- Srpski učesnici su rekli da bi mandat Asocijacije/Zajednice trebao da uključi privatizaciju javnih preduzeća u opštinama sa većinskim srpskim stanovništvom. Albanski učesnici su rekli da šest tačaka sporazuma u Briselu u vezi Asocijacije/Zajednice ne bi trebalo ponovo razmatrati, te da Asocijacija/Zajednica može imati nadzornu ulogu u dogovorenim oblastima.
- Albanski učesnici su rekli da bi Beograd trebao da pruži finansijsku pomoć Asocijaciji/Zajednici preko Fonda za razvoj severa ili preko nekog drugog izvora, ali da ne može da direktno isplaćuje plate zaposlenih u institucijama Asocijacije/Zajednice. Oni su tvrdili da će Asocijacija/Zajednica postati kosovska institucija i da će se njeno osoblje smatrati javnim službenicima Kosova, koji, prema zakonima Kosova, ne mogu da primaju plate iz druge države. Srbi su bili odlučno protiv finansijske kontrole Prištine nad Asocijacijom/Zajednicom.
- Prosveta i zdravstvena zaštita ostaju teška pitanja. Gradonačelnici na severu i Beograd žele da prosvetom i zdravstvom upravlja Asocijacija/Zajednica. Kosovska vlada kaže da su to oblasti pod nadležnošću opštinske uprave. Kao rezultat, albanski učesnici su predložili da

opštine treba da prihvate budžete koje je predvidela Priština, ali da ne koriste deo sredstava namenjenih za prosvetu i zdravstvenu zaštitu dok se ne formira Asocijacija/Zajednica. Srpski učesnici se, međutim, nisu složili. Oni su rekli da ta sredstva uopšte ne treba da budu uključena u budžet dok se ne formira Asocijacija/Zajednica.

INTEGRACIJA SEVERA KOSOVA KOSOVO'S NORTH I POLITIČKA PARTICIPACIJA KOSOVSKIH SRBA

Uspostavljanje lokalnih institucija

Vlada Kosova i predstavnici četiri opštine većinski srpske opštine na severu su već neko vreme vrte u krug u složenoj borbi oko osnivanja opštinskih institucija. Priština insistira da se opštine trebaju uspostaviti u skladu sa kosovskim zakonom, dok su srpski predstavnici traže da sever ostaje autonoman i da opštinske institucije statusno neutralne. Kako bi razmotrili izlaženje iz ovog „vrzinog kola“, CIG je maja 2014. u Prištini organizovao okrugli sto za nekoliko predstavnika kosovskih političkih partija, zvaničnika većinski srpskih opština, kao i za članove civilnog društva.

Predstavnici četiri opštine na severu tvrde da Briselski sporazum predviđa neutralne institucije na severu. Oni se slažu da sprovode zakone Kosova, poput njihovog učešća na kosovskim izborima, ali bez pozivanja na njih i koristeći simbole Srbije, uključujući i opštinske pečate. Predstavnici Vlade Kosova veruju da je Briselski sporazum jasan oko toga koji zakoni treba da se primenjuju. Izbori su održani u skladu sa kosovskim zakonima i opštine treba da budu uspostavljene u skladu sa tim zakonima. Oni su istakli da nema političke volje, a ne da je Sporazum nejasan. Oni takođe krive zvaničnike u Beogradu za podsticanje Srba na severu da se odupru formiranju opština.

Neki od učesnika sa severa su rekli da im je potrebno više vremena za tranziciju, bez definisanja načina na koji taj prelazni period treba da bude strukturiran. Ali razlog koji je naveden kao potreba za dužim prelaznim periodom je pre svega snažan otpor stanovništva integraciji. Ovaj otpor treba rešavati bez pritiska, bez rokova, rekao je jedan od učesnika. On je predložio da se otvore prva nova radna mesta, kako bi se ljudima pokazale prednosti integracije, kao i da je potrebno pokrenuti neke razvojne projekte. Međutim, drugi učesnik je rekao da je ovo „tranzicija umova i srca“ i da će trajati duže, te da je ne bi trebalo povezivati sa tehničkim procesima, kao što su statuti opština. „Statuti se moraju izraditi sada, ne možemo da čekamo da ljudi promene svoje mišljenje.“ On je dodao da „ne možemo tražiti više vremena kada već kasnimo u odnosu na raspored predviđen u Sporazumu.“

Jedan od učesnika je rekao da gradonačelnici većinski srpskih opština na jugu treba da ohrabre gradonačelnike na severu da uspostave njihove institucije. Gradonačelnici na severu treba da sednu sa Srbima sa juga i vide kako je integracija tamo postignuta. Učesnica sa severa je rekao da oni treba da iskoriste priliku koju donosi pažnja i prilike koje su voljne da pruže Priština, međunarodna zajednica, a sada i Beograd. Ona je navela da, na osnovu njenog sopstvenog iskustva na jugu, ova pažnja nestaje brzo i „posle nikad ne može da se povрати“.

Postoje takođe i neki uspesi. Srpski policajci su se uspešno integrisali u Kosovsku policiju. Mnogi su verovali da je to bilo najosetljivije pitanje, koje će biti razrešeno na samom kraju. Srpska policija je bila među najsnažnijim braniocima sistema Srbije, ali sada nose simbole Kosova i nikakvi incidenti nisu zabeleženi.

Iako je pitanje opštinskih statuta i simbola oduzelo puno vremena u proteklih nekoliko meseci, učesnici su rekli da predstoje još komplikovaniji izazovi, poput izdavanja kosovskih dokumenata; formiranje Asocijacije/Zajednice i izdavanje automobilskih tablica. Učesnici su okončali sastanak sa sledećim zaključcima:

- *Iskustvo opština na jugu moglo bi da bude od koristi na severu.* Iako srpski predstavnici u većinski srpskim opštinama na jugu ne priznaju kosovsku državnost niti imaju kosovske simbole u svojim kancelarijama, oni su pronašli neke prihvatljive modele za uspostavljanje inistitucija, a potom i da ih učine operativnim. Tu su uključeni i izdavanje dokumenata, prikupljanje taksi, i implementacija razvojnih projekata. Srpski predstavnici sa juga su naveli da im se takođe nisu svidela rešenja koja su vodila ka integraciji, ali su im pomogla da institucionalno organizuju svoj život.
- *Beograd bi trebao da se angažuje na razjašnavanju Briselskog sporazuma.* Tokom tekućeg nesporazuma oko opštinskih statuta i simbola između Prištine i opština na severu, Beograd je ostao tih. Nekoliko predstavnika Kosova i nekoliko međunarodnih zvaničnika izrazili su uverenje da Beograd stoji iza otpora Srba na severu. Beograd bi trebao da se umeša i da razjasni Srbima na severu šta je dogovoreno u Briselu.
- *Opštine treba da obezbede usluge za građane.* Više od šest meseci je prošlo od izbora i opštine još nisu formirane, pre svega zbog nesporazuma oko statuta i simbola. Opštine i dalje ne pružaju usluge biračima koji su za njih glasali. Mnogi očekuju da je će najspornije pitanje biti izdavanje kosovskih dokumenata.

Učešće Srba u političkoj sceni Kosova

Juna 2014. CIG je organizovao u Beogradu okrugli sto na kojem su učestvovali predstavnici stranaka kosovskih Srba, srpskih parlamentarnih partija, predstavnici Vlade Srbije, kao i nekoliko srpskih analitičara. Cilj okruglog stola je bila debata o ulozi novoizabranih pojedinaca koji predstavljaju kosovske Srbe u centralnim institucijama Kosova. Srbi na severu Kosova su učestvovali na parlamentarnim izborima na Kosovu, po prvi put od kada je Kosovo proglasilo nezavisnost 2008. godine. Prema postojećem zakonskom okviru, kosovskim Srbima je zagarantovano deset mesta u parlamentu i imaju pravo da vode dva ministarstva, ukoliko je Vlada Kosova sačinjena od dvanaest ili više ministarstava. Poslednja Vlada je imala devetnaest resora. Ako je broj ministarstva manji od dvanaest, kosovski Srbi imaju pravo na jednu ministarsku poziciju. Srpska lista je osvojila devet od deset garantovanih mesta u junskim izborima. U ovu izbornu listu bili su uključeni i neki od članova Samostalne liberalne stranke, koja je bila deo Vlade Kosova u prethodnom mandatu.

Građanska inicijativa „Srpska“, ima podršku Vlade Srbije i očekuje se da će delovati u tesnoj saradnji sa Beogradom. Neki vide ovu podršku kao doprinos unapređenju interesa kosovskih Srba. Međutim, nekoliko učesnika je navelo da se plaše da će Beograd ohrabriti nove poslanike da deluju pre svega u skladu sa državnim interesima Srbije, odnosno da „potkopavaju institucije

Kosova i prkose“, a tek sporedno da se bave pitanjima od značaja za kosovske Srbe. Osim toga, oni su zabrinuti da će „stalni sukobi u institucijama povećati ukupne tenzije između Srba i Albanaca, skrećući pažnju za pravih problema i dovesti do toga da Srbi izgledaju kao siledžije.“ Partije kosovskih Albanaca gledaju na listu „Srpsku“ sa sumnjom i mnogi je nazivaju „trojanskim konjem“. U tom smislu, većina govornika je rekla da „bitku“ oko nacionalnih pitanja treba voditi u Beogradu, dok politički predstavnici kosovskih Srba treba da se bavi isključivo pitanjima srpske zajednice na Kosovu.

Cilj koji Beograd stalno ističe kao ključni je jačanje srpske zajednice na Kosovu, i Briselski dijalog se vodio uglavnom o interesima kosovskih Srba, rekao je jedan od učesnika. Beograd će nastaviti dijalog sa Prištinom o pitanjima telekomunikacija, energije i pravosuđa na severu, sa osnovnim ciljem poboljšanja života Srba na Kosovu, naveo je učesnik upoznat sa politikom Beograda prema Kosovu. On je potvrdio da Beograd neće smanjivati svoju političku i finansijsku podršku za kosovske Srbe. Što se tiče nedavnih incidenata nakon izgradnje parka na mostu u Mitrovici, učesnik je optužio Prištinu i međunarodnu zajednicu za preuveličavanje problema. „Nije razumljivo zašto Vašington i Brisel govore o parku kao o glavnom problemu na Kosovu.“ On je rekao da će lista Srpska deluje jedinstveno u kosovskim institucijama i da će napraviti spisak ciljeva koje želi da postigne tokom svog mandata. On je sugerisao da će lista verovatno imati tvrdi stav nego prethodne srpske poslaničke grupe u kosovskim institucijama.

Kontrola Liste Srpska od strane Beograda viđena je od strane jednog broja učesnika sa Kosova kao korak unazad u procesu demokratizacije unutar srpske zajednice na Kosovu. Kosovski Srbi su formirali nekoliko političkih stranaka samostalno, razvijali su kapacitete za demokratsko vođenje kampanje, te su učestvovali u konkurentnom izbornom procesu, mada na odvojenim listama, i uspjeli su da izgrade efikasnu saradnju u parlamentu. Nakon svega ovoga, lista „Srpska“ je u nekoliko nedelja podrila ceo napredak postignut poslednjih godina, rekao je učesnik blizak političkim strankama kosovskih Srba.

Glavna primedba je bila da je Lista Srpska postala u stvari produžena ruka Pokreta socijalista, male stranke na čelu sa ministrom u srpskoj vladi Aleksandrom Vulinom, pošto pet od devet novoizabranih poslanika dolaze iz njegove stranke. Što se tiče glasanja na severu Kosova, neki učesnici su rekli da je to bila potpuna prevara. „Birači su glasali za one koje je Beograd je odlučio da budu izabrani. U suštini ovi ljudi nisu izabrani; oni su imenovani.“ Isti učesnik je dodao je da je „ glasanje izbeglica u Srbiji bilo katastrofalno“ „Jedna osoba je popunila preko deset hiljada glasačkih listića sa istom olovkom, dajući glasove za samo pet ljudi, od kojih su svi članovi Vulinove stranke.“

Neki učesnici su rekli da jedinstvena lista može biti poželjna u trenutnom kontekstu, ali su se žalili na pristup Beograda koji se zasnivao na „apsolutnom upravljanju svim aspektima kampanje“ uključujući i sastavljanje liste bez razmatranja bilo kakvih „demokratskih kriterijuma.“ „Dobro je imati pod ovim okolnostima zajedničku listu, ali moramo da definišemo šta koji su to ciljevi koji nas okupljaju i da li ljudi na listi mogu da doprinesu tim ciljevima. Etnička lista više nije dovoljna da se poboljša život srpske zajednice. „U tom smislu potrebni su profesionalci“, dodao je isti učesnik. On je dodao da nema garancija da će deset izabranih poslanika kosovskih Srba držati zajedničkih ciljeva, te da će biti u stanju da postignu mnogo, s obzirom da većini njih nedostaje iskustvo u politici uopšte, a posebno u odnosima sa kosovskim

institucijama. Osim toga, ovu grupu ljudi ne povezuje ništa drugo osim nacionalnosti. Oni nemaju zajedničke ciljeve niti zajedničku strategiju za njihovo postizanje. Kao takva, Lista Srpska ne predstavlja autentičnu političku snagu, što je bio cilj mnogih kosovskih Srba tokom godina.

Nekoliko učesnika, kosovskih Srba, predložilo je zvaničnicima u Beogradu da ne koriste ovu usku grupu ljudi za svoje uske interese. „Nemojte ih gurati u sukob sa kosovskim Albancima; ohrabrite ih da uspostave saradnju i da deluju kao politička sila u cilju razrešenja mnogobrojnih nagomilanih problema tokom godina.“ Učesnici su tvrdili da je ta saradnja bolja opcija, pošto kosovski Albanci imaju apsolutnu većinu i mogu da usvoje sve zakone bez kosovskih Srba, sem promene Ustava. Kosovski Srbi koji su poslanici u skupštini i kao i oni koji će voditi dva ministarstva treba da insistiraju na punoj primeni dela Ahtisarijevog paketa zakona koji je relevantan za srpsku zajednicu na Kosovu. Jedan od učesnika je naveo da kosovski Albanci nisu bili baš voljni da primenjuju ove zakone i „da su bili srećni kada su kosovski Srbi odbili plan i bavili nacionalnom politikom umesto praktičnim politikama.“ Čak i kada su interesi kosovskih Srba inkorporirani u zakonodavstvo, oni su retko u potpunosti primenjeni, što je delimično izazvano nedovoljnim političkim angažmanom kosovskih Srba.

Beograd treba da se uzdrži od akcija koje privlače pažnju, ali ne rešavaju probleme sa kojima se suočavaju Srbi. U stvari, oni jednostavno odvrćaju pažnju sa pravih problema, tvrdilo je nekoliko učesnika. Jedna takva akcija bila je izgradnja parka na mostu u Mitrovici. „Park podseća na dečju igru. Parkovi na mostovima nemaju smisla i ne postoje nigde u svetu. Ova igra ne koristi nikom, čak ni autorima ove detinjarije“, rekao je učesnik.

Drugi govornik je rekao da je poruka Beograda kontradiktorna: od kosovskih Srba je traženo da učestvuju na kosovskim izborima sa kosovskim simbolima, ali sada traži od izabranih kosovskih Srba da odbiju da uspostave opštine zbog kosovskih simbola. „Mi smo zbunjeni; mi ne znamo šta da očekujemo od Beograda. Jedan od učesnika je naveo da političari stalno stvaraju geta umesto unapređenja integracije.

Integracija severa i normalizacija odnosa

Juna 2014. CIG je u Istanbulu, Turska, organizovao okrugli sto na kom su učestvovali predstavnici političkih partija i civilnog društva sa Kosova i iz Srbije. Diskusija se fokusirala na pitanja uspostavljanja lokalnih institucija na severu Kosova i normalizaciju odnosa između Beograda i Prištine. Implementacija sporazuma zaostaje, jer izgleda da niko nije u žurbi, rekao je jedan od analitičara. Osim toga, prenos vlasti sa jednih institucija na druge je komplikovan, čak i kada se odvija između institucija koje imaju „prijateljski odnos“.

Učesnici su naveli veliki broj političkih i tehničkih prepreka. Tehnički problemi su slični onima sa kojima su druge opštine sa većinskim srpskim stanovništvom na Kosovu susrele tokom njihovog formiranja, ali su politički problemi složeniji. Ovo proizilazi iz činjenice da je formiranje opština na severu zasnovano na sporazumu koji je odraz interesa Srbije i Kosova, a ne potrebom da se reši spor oko severa i normalizuje situacija na terenu.

Jedan od učesnika je naveo da je Briselski sporazum bio rezultat ambicije Srbije da ostvari napredak ka EU, dok će tempo implementacije zavisiti i biti povezan sa tempom napredovanja Srbije ka članstvu u EU. „Beograd će preduzeti neke pozitivne korake kada je blizu toga da nešto dobije iz Brisela, kao što je status kandidata ili datum za otvaranje pregovora“. Drugi učesnik je primetio da su gradonačelnici sa severa nisu problem, dodajući da “oni rade sve što se traži od njih da urade; oni nisu u stanju da prkose Beogradu, čak i ako to žele.” On je zaključio da je izvor problema kao i rešenje u Beogradu, te da međunarodna zajednica treba da poveća pritisak na Beograd da poštuje rokove zadate Briselskim sporazumom.

Učesnik upoznat sa tehničkim aspektima formiranja opština izneo je slabe rezultate implementacije. On je rekao da su severu opštine koriste samo oko 7% svojih budžeta, što je povećanje od 2% u odnosu na prethodni mesec. Prepreke za dobijanje budžeta, kao što su statuti i simboli, su rešene, ali gradonačelnici izgleda da oklevaju da prihvate transfere od kosovskih institucija. On je rekao da su predsednici opština preduzimaju vrlo male korake ka integraciji. „Dovoljno male da se to ne percipira kao prihvatanje kosovskih institucija i dovoljno velike da eksplicitno ne krše zakon eksplicitno, odnosno da ne izazovu nove lokalne izbore.“

Čak i mali koraci nisu prisutni. „Kosovske opštine uopšte ne funkcionišu, mi svi to znamo, i niti jedan od lokalnih servisa ne funkcioniše uz pomoć njih.“ Međutim, na skupu je navedeno da su servisi i dalje obezbeđeni od strane srpskih institucija. Isti učesnik je dodao da parlamentarni izbori nisu bili regularni, te da su „oni su izmanipulisani od strane predstavnika Srbije.“ On je dodao da gradonačelnici na severu i drugi izabrani zvaničnici ne brinu o svojim građanima, jer jednostavno ne pripadaju njihovom izbornom telu. Ovi zvaničnici su izabrani od strane Srbije i oni vide srpsku vladu kao svoj primarni izvor moći, te i reaguju samo na naloge koji dolaze iz Beograda. On je rekao da međunarodna zajednica treba da ima čvršći pristup prema Beogradu i lokalnim zvaničnicima na severu. On je izvestio da lokalne skupštine takođe ne funkcionišu. „Lokalne skupštine ne drže sednice.“ Ne postoji komunikacija između gradonačelnika i građana. Građani ne znaju za šta su gradonačelnici odgovorni.

Nekoliko učesnika je tvrdilo da je razlog za slabe rezultate na severu nejasnoća Briselskog sporazuma. Međutim, drugi govornik je rekao da je Briselski sporazum „veoma jasan; nejasan je samo za one kojima se ne sviđa.“ On je dodao da je razlog opštine ne funkcionišu taj što oni koji su zaduženi za njih ne žele da funkcionišu, a ne zato što postoje nejasnoće oko njihovog formiranja. „Mi i dalje lažemo jedni druge, potpišemo sporazume, a godinu dana kasnije nemamo ni osnovne elemente, kao što su statuti opština“, rekao je učesnik. On je okrivio Beograd za nedostatak napretka na severu, ali i Prištinu koja je nevoljna da sprovede mnoge element predviđene Ahtisarijevim planom. On je istakao da je, prema njegovom iskustva na jugu, formiranje opština političko pitanje, a ne tehničko. Tehnički problemi mogu rešiti u jednom danu.“ On je predložio da Srbi izrade statut Asocijacije/Zajednice, utvrde njen mandat, razjasne okvir njenih odgovornosti i identifikuju izvore finansiranja. On je dodao da bi Priština trebala takođe dati više odgovornosti i sredstava opštinama na severu, ali i da bi gradonačelnici na severu trebali da znaju i da prihvate da su gradonačelnici po kosovskom sistemu.

Učesnici su zaključili da gradonačelnici na severu treba da imenuju svoje opštinske direktore, završe preostale administrativne poslove kako bi opštine dobile svoje budžete i formirale

opštinsku upravu, da rešile pitanje simbola, izradile zajedno razvojnu strategiju, te otpočeli implementaciju projekata.

Političke preporuke za predstavnike kosovskih Srba

Septembra 2014. godine CIG je organizovao radionicu u Arandjelovcu i okrugli sto u Beogradu za predstavnike kosovskih Srba. Učesnici okruglog stola su pregledali, diskutovali i dopunili preporuke koje su načinjene u Arandjelovcu i složili se da ih podrže.

1. Aktivna uloga u formiranju Vlade

- a. Definisanje strateških ciljeva za ulazak u vladajuću koaliciju.
- b. Transparentno zastupanje interesa srpske zajednice na Kosovu u pregovorima oko formiranja Vlade.
- c. Predstavnici Srba u Skupštini Kosova treba da se bave, osim temama koje se isključivo tiču srpske zajednice, i drugim temama od javnog značaja.

2. Izbor predstavnika srpske zajednice na svim nivoima vlasti je od presudnog značaja.

- a. Za članove Vlade, kandidovati i birati predstavnike sa političkim iskustvom, autoritetom, ugledom i kredibilitetom.
- b. Na ostale funkcije, na svim nivoima vlasti, kandidovati i birati najstručnije kadrove sa odgovarajućim nivoima znanja i poznavanja problematike i prilika.
- c. Postoji potreba za ekspertima koji bi bili angažovani u institucijama na lokalnom i centralnom nivou, a koji bi pružili podršku u radu srpskim predstavnicima. Potrebno je takođe učiniti sve što je moguće da na ovim pozicijama budu angažovani kosovski Srbi.
- d. U izboru predstavnika promovisati princip rodne ravnopravnosti i zastupljenosti područja.
- e. Graditi bolje odnose sa većinskom i drugim zajednicama u pravcu stabilizacije prilika i suživota na prostoru Kosova i Metohije.

4. Nastavak dijaloga u Briselu

- a. Srpski predstavnici u parlamentu, Vladi i drugim institucijama na Kosovu treba da aktivno promovišu proces pomirenja i suživota i utiču na definisanje tema u briselskom dijalogu.
- b. Prioritetno rešavanje problema u obrazovanju i zdravstvu (na primer, priznavanje diploma Univerziteta u Mitrovici)
- c. Obezbeđivanje potpune slobode kretanja (registarske tablice, osiguranje na administrativnim prelazima, lični dokumenti).

5. Ekonomski razvoj

- a. Puno učešće predstavnika lokalnih samouprava u procesu privatizacije, i aktivnost predstavnika srpske zajednice u parlamentu na pokretanju rasprava o ovom procesu.
- b. Kreiranje i osnaživanje poslovne infrastrukture radi podizanja nivoa konkurentnosti.
- c. Smanjivanje nameta i opterećenja koji smanjuju konkurentnost i što efikasnija primenu CEFTA sporazuma.
- d. Uklanjanje trgovinskih barijera poput monopola i uvoznih kartela.
- e. Omogućiti preregistraciju privrednih subjekata registrovanih u Agenciji za privredne registre Republike Srbije u privredni registar Kosova po olakšanoj proceduri.

Angažovanje Srba u centralnim institucijama Kosova

Uverenje da je učešće Srba u kosovskim institucijama ravno priznavanju nezavisnosti Kosova, odvrćalo je srpsku zajednicu da glasaju na kosovskim izborima nakon proglašenja nezavisnosti, kao i Vladu Srbije da podrži taj korak. Ovo se sve promenilo posle sporazuma između Prištine i Beograda postignutog u Briselu aprila 2013. godine. Po prvi put od proglašenja nezavisnosti, a u skladu sa sporazumom i nakon ohrabrenja Beograda, Srbi na severu Kosova su glasali u pristojnom broju na parlamentarnim izborima na Kosovu koji su održani juna 2014. godine. Lista Srpska, koju je podržala Vlada u Beogradu, osvojila je 9 od 10 rezervisanih mesta u Skupštini. Srbi imaju pravo na dve ministarske pozicije u Vladi. Mnogi očekuju kompleksni odnos između albanskih partija i Liste Srpska u koalicionoj vladi, s obzirom da Srpska ne priznaje nezavisnost Kosova, a samim tim njene institucije. Mnogi se pitaju koju bi bila uloga Srpske: pragmatična ili opstruirajuća.

Kako bi razmotrili pitanje uloge srpskih predstavnika u institucijama Kosova, Savet za inkluzivno upravljanje je organizovao septembra u Prištini okrugli sto za predstavnike političkih partija i civilnog sektora. Govornici su naveli niz pitanja koja uključuju: obrazovanje, a pre svega legalizaciju Univerziteta u Mitrovici; zdravstvo, a posebno angažman na pravnom okviru za rad srpskih bolnica Kosovu; privatizaciju preduzeća u većinski srpskim opštinama kako bi se obezbedile koristi od procesa za lokalno stanovništvo; kao i na pitanja vezana za poljoprivredu sa ciljem da se povećaju proizvodni kapaciteti i obezbedi pristup za Srbe lokalnim tržištima na Kosovu.

Saradnja Srba sa većinskom zajednicom je ključ za uspešan angažman u institucijama Kosova, kao i za poboljšanje života kosovskih Srba, navelo je nekoliko učesnika na okruglom stolu. Mnogi od Srba koji su učestvovali su izrazili zabrinutost zbog nedovoljnog parlamentarnog iskustva srpskih predstavnika u Skupštini. Osim toga, oni takođe nemaju izborni legitimitet jer su „izabrani poslanici u stvari izabrani od strane pojedinaca koji su punili glasačke kutije u Beogradu“, naveo je jedan od govornika. Kao rezultat toga, mnogi su izrazili očekivanje da će Beograd nastaviti da pregovara sa kosovskim institucijama u ime kosovskih Srba.

Kosovske institucije bi trebale da započnu pravi dijalog sa kosovskim Srbima o pitanjima ekonomskog razvoja, poljoprivrede, obrazovanja i zapošljavanja, naveo je jedan od učesnika iz jedne od opozicionih stranaka. On je rekao da su opozicione albanske partije posvećene pokretanju suštinskog dijaloga sa Srbima, „Srbi još uvek nisu spremni da to rade samostalno sami, preferirajući da Beograd pregovara u njihovo ime“. Neki učesnici su rekli da postoji rizik da će se novi predstavnici posmatrati kao produžena ruka Beograda i samim tim neće biti ozbiljno shvaćeni od strane albanskog rukovodstva. Nekoliko učesnika je okrivilo međunarodnu zajednicu zato što je dozvolila navodnu krađu glasova, koja je omogućila izbor jednog broja „unapred utvrđenih kandidata“. Neki su rekli da je većina kandidata pre „nominovana nego izabrana“.

Legitimnost srpskih predstavnika je „unutar-srpsko pitanje“, reklo je nekoliko učesnika albanske nacionalnosti. Albanci ne treba da dovode u pitanje legitimitet srpskih predstavnika. „To je ono što imamo, a mi moramo radimo sa onim što imamo“. Uostalom, veliki broj poslanika Albanaca su bili izabrani na poslednjim izborima putem „industrijske krađe“ na izborima 2010. On je dodao da je preценjena potreba za autentičnošću lidera. Srbi su imali autentične predstavnike u prošlosti, ali oni nisu bili u stanju da urade mnogo. Jedan od učesnika je primetio da su Srbi na

Kosovu imaju pravo da se konsultuju sa Beogradom, kao što „Albanci imaju pravo da se konsultuju sa Tiranom“.

Direktan dijalog između Prištine i lokalnih Srba mogao bi biti teži nego u dijalog visokom nivou podržan od strane EU, jer bi to bio istinski dijalog, a „ne farsa kao što je to bio Brisel jedan“, rekao je jedan od učesnika. On je tvrdio da Beograd nije zabrinut zbog Srba na Kosovu. Srbi imaju više opština, ali ne bolji život. Briselski dijalog je dao značajan prostor u Beogradu, ali je ignorisao kosovske Srbe, koji i dalje nemaju rešenja za čak najosnovnije usluge kao što su zdravstvo i obrazovanje. Dodatne nadležnosti za opštine na severu neće poboljšati život Srba tamo; ono što je potrebno su profesionalno i kompetentno upravljanje opštinama. On je dodao da bi dijalog sa Srbima treba da se fokusira na programske politike, a ne na one sa etničkim predznakom.

Iako nove kosovske institucije nisu formirane četiri meseca nakon izbora, a novi srpski predstavnici nisu imali priliku da se uključe u centralnu politiku, većina učesnika je rekla da oni treba da uspostave dobru saradnju sa kolegama Albancima i predložio im da momentalno započnu rešavanje pitanja obrazovanja, zdravstvene zaštite, kao i pitanje privatizacije u većinskim srpskim područjima. Nijedno od ovih pitanja ne može da se reši bez značajne saradnje sa Prištinom. Mnogi od albanskih i srpskih učesnika su izrazili uverenje da će učešće svih kosovskih Srba u političkom životu Kosova, kao dela institucija i glasanjem na izborima, pomoći rešavanje problema na lokalnom nivou.

PARLAMENTARNA SARADNJA

Nadležnost izvršne vlasti je da pregovara oko sporazuma, dok poslanici imaju važnu ulogu u nadzoru ovog procesa kroz postavljanje pitanja, kao i tokom samog sprovođenja sporazuma kroz usvajanje potrebnih zakona. U tom kontekstu, saradnja između poslanika sa Kosova i iz Srbije je od neprocenjive važnosti, s obzirom da se od oba parlamenta očekuje da usvoje nove zakone kako bi omogućili sprovođenje postignutih sporazuma. Time ne samo da će otpočeti nova institucionalna saradnja, već bi se i podržali naporu vlada u Prištini i Beogradu u procesu normalizacije odnosa i konsolidovalo sve što je postignuto do sad.

Decembra 2014. u Prištini CIG je organizovao okrugli sto na kojem su učestvovali poslanici iz Srbije i sa Kosova. Za nekoliko poslanika, ovo je bila njihova prva poseta Kosovu. Cilj susreta je bio doprinos procesu normalizacije odnosa između Kosova i Srbije, kao i između Srba i Albanaca kao društava. Većina učesnika je podržala nastavak dijaloga, te su predložili da bi se saradnja trebala proširiti i na druge oblasti, a u cilju normalizacije odnosa između Srbije i Kosova. Cilj CIG-a je transformacijom institucionalne saradnje između Prištine i Beograd iz „istorijske“ u „uobičajnu“. Ovi susreti bi trebali da se događaju isključivo u Srbiji i na Kosovu, a ne u nekoj trećoj zemlji.

Među učesnicima su bili predstavnici Demokratske partije Kosova (PDK), Demokratskog saveza Kosova (LDK), Pokreta samoopredeljenje (LVV) i Alijanse za budućnost Kosova (AAK), Srpske

napredne stranke (SNS), Socijalističke partije Srbije (SPS), Demokratske stranke (DS), Socijaldemokratske partije (SDS), kao i Lige socijaldemokrata Vojvodine (LSV).*

Dijalog bi trebao da postane transparentniji i komunikacija između vlada i društava se mora unaprediti. Dijalog bi takođe trebao da obuhvati medije, privredu, sport i druge oblasti u cilju poboljšanja odnosa između društava u svim sektorima. Što se tiče uloge parlamenata u dijalogu, učesnici su se požalili da su izostavljeni u procesu dijaloga. Kosovski premijer je nekoliko puta govorio u skupštini Kosova, ali su poslanici, kako su neki od učesnika naveli, ostali su uskraćeni za detaljnije informacije. U Srbije nije se dogodilo čak ni formalno obaveštavanje Skupštine. „Ne mogu podržati nešto o čemu nemam informaciju“, rekao je jedan od učesnika.

Učesnici su naveli da oni treba da postanu aktivniji u savetovanju i davanju ideja, nadzoru vlada i procesa implementacije sporazuma, kao i traženju detaljnijih informacija o procesu dijaloga. Spomenuta je ideja da bi parlamenti mogli da uspostave odbore koji bi pratili različite elemente sporazuma. Jedan od učesnika je rekao da treba da preduzme neke zajedničke inicijative, kao i da je „u teškim vremenima je lakše rešiti probleme zajedno.“ Jedan od učesnika je rekao da bi parlamenti trebali da stvore mehanizam za nadzor dijaloga u Briselu. Iako je učesnik podržao ideju zajedničkog mehanizma za praćenje, većina je navela da bi to bilo nemoguće u ovoj fazi. Međutim, sastanci kao što su ovi koje organizuje CIG bi trebali da se nastave i da obezbede u tom smislu razmenu informacija.

Dijalog u Briselu pod pokroviteljstvom EU će se nastaviti, ali su učesnici izrazili skepsu oko nivoa involviranosti predstavnika EU u svetlu novih konflikata u Evropi i van nje. U tom kontekstu, oni su naveli da je bilateralna saradnja neophodna „kako bi se procesi kretali brže“.

Neke od oblasti u kojima bi parlamenti mogli da promovišu saradnju su obrazovanje, životna sredina, zdravlje, mediji i kultura, bezbednost, borba protiv organizovanog kriminala, nezaposlenost, evropske integracije i ekonomski razvoj. Od saradnje u ovim oblastima oba društva podjednako imala koristi.

Normalization without recognition

Aprila 2015. u Beogradu, CIG je organizovao drugi okrugli sto za poslanike iz Srbije i sa Kosova. U diskusije je učestvovala takođe i zamenica predsednika Parlamenta Švajcarske. Za mnoge od učesnika iz Prištine, ovo je bio prvi dolazak u Beograd.

Spor oko statusa ostaje glavna prepreka za značajniju normalizaciju odnosa između Srbije i Kosova, što se takođe ogledalo u diskusijama. Gotovo svi učesnici sa Kosova su navodili da je normalizacija odnosa teška sve dok Beograd ne prizna nezavisnost Kosova. „Ne možete graditi normalne odnose sa susedom koji tvrdi da je vaša kuća njegova. Prvo komšija treba da prizna vaše pravo na kuću i tek onda možemo postati prijatelji“, rekao je učesnik.

Srpski učesnici su rekli da Srbija neće priznati Kosovo, barem ne u skorije vreme. S obzirom na ovu dilemu, većina govornika favorizovala postojeći pristup normalizaciji, korak po korak, od kojih se prvi čine u oblastima u kojima su sporazumi mogući, umesto da se dijalog sasvim

* Poslanici Skupštine Srbije koji dolaze iz Partije za demokratsko delovanje i Pokreta Preokret su se pridružili debate 2015. godine.

zaustavi sve dok Srbija ne prizna Kosovo. Za razliku od drugih sastanaka CIG-a sa redovnim učesnicima, na ovom sastanku poslanici su dosledno insistirali na imenu „Republika Kosovo“, odnosno „Kosovo i Metohija“.

Poslanici bi mogli igrati ključnu ulogu naročito u promovisanju pomirenja i tolerancije između dva društva. Mnogi govornici su istakli da su odnosi između njihovih društava uslovljeni teškom prošlošću, kao i predrasudama i negativnim mišljenjima o drugom. Čak i generacije rođene nakon rata su negativno nastrojene prema Albancima sa Kosova odnosno Srbima. Ovo se ne zasniva na sopstvenim iskustvima, već na narativima. Ovo pitanje treba da bude razmatrano i poslanici bi mogli da doprinesu promeni, imajući u vidu njihove bliže veze sa građanima, kroz pokretanje promene u obrazovanju, naročito u pogledu udžbenika istorije, te kroz organizovanje kulturnih interakcija između studenata i promovisanje jedne opšte kampanje u cilju uvećanja nivoa tolerancije i suštinske integracije manjinskih zajednica. Oba društva treba da prepoznaju šta se desilo, te da preuzmu svoj deo odgovornosti i da preduzmu korake u cilju donošenja pravdu za žrtve. „U suprotnom, naša deca će čuti samo priče mržnje, da su zločini u našem regionu pošli nekažnjeno, i da nastave da odrastaju mrzeći jedni druge.“

Kolikog god je dijalog u Briselu poslužio kao koristan instrument za razbijanje statusa quo, posebno na severu Kosova, implementacija nekih od sporazuma nije nužno bila preslikana u normalizaciju odnosa. Neki na Kosovu i Srbiji dovode u pitanje rezultate dijaloga, i pored toga što ga podržavaju kao instrument za normalizaciju odnosa.

„Prelazi između Kosova i Srbije su najgori u Evropi“, rekao je učesnik. „Vreme koje je potrebno da službenici prođu kroz putne isprave, a potom i zamena kosovskih registarskih tablica sa privremenim srpskim i visoke naknade za osiguranje vozila (mesečna taksa za kosovske automobile je 135 evra, dok Srbi plaćaju oko 20 evra za dve nedelje) nisu samo teret za džep, već i stvaraju osećaj da se ulazi na neprijateljsku teritoriju. „Poslanici su pozvali Beograd i Prištinu da olakšaju procedure prelaska i eliminišu „kriminalne naknade za osiguranje.“ Neki govornici su istakli da naknade za osiguranje donose pogodnosti za osiguravajuća društva, i u Srbiji, a i na Kosovu, da nastave „da redovno pljačkaju građane na legalan način.“ Oni su takođe podržali sporazum o besplatnom telefonskom romingu i opšti sporazum o telekomunikacijama. Suočeni sa ovim veštačkim preprekama, i pod utiskom čekanja koje je trajalo tri sata na prelazu zbog logističkog nesporazuma, poslanici sa Kosova su naveli da dogovor o slobodi kretanja iz Brisela nije adekvatan i da se ga je potrebno ponovo pregovarati. U suprotnom, neki su rekli, Priština treba da primeni recipročne mere.

Postoji mnogo pitanja koja nisu politička gde bi Beograd i Priština mogli da učine značajan napredak. Srpski govornik je sugerisao da bi kosovski gradonačelnici mogli da stvore bolje uslove za povratak izbeglica kosovskih Srba, te da bi Priština mogla da poštuje kvote za zapošljavanje manjinskih zajednica, kao i da bi zakon o jezicima mogao biti bolje poštovan. Takva pitanja se nemaju vezu sa statusom, već pre svega sa vladavinom prava na Kosovu.

Pitanje „nestalih osoba“ je još jedno koje je već moglo biti rešeno da postoji bilo više političke volje. Poslanica sa Kosova je navela da su samo tokom prethodne nedelje posmrtni ostaci 28 nestalih sahranjeni u njenom selu, te da se još 16 vode kao nestali. „Dok ne rasvetlimo prošlost, ona će nastaviti da nas proganja. Mi ne možemo imati normalne odnose kad petnaest godina

nakon rata još uvek sahranjujemo ljude.” Još uvek ima oko 1.700 nestalih osoba, od kojih je oko 400 Srba.

Narativ o nestalim osobama je takođe podeljen po etničkim linijama. Postoje dva spomenika posvećenim nestalim osoba, jedan u Prištini za Albance i jedan u Gračanici za Srbe. U javnom diskursu, pominju se samo nestala lica iz sopstvene zajednice. Kosovska skupština je usvojila rezoluciju prošle godine tražeći da se dijalog sa Beogradom uslovi sa pronalaskom nestalih, ali, kako je jedan od učesnika naveo, Beograd sigurno ne može pronaći nestale Srbe, te bi uslovljavanje imalo smisla jedino ako Priština odradi svoj udeo u pronalaženju nestalih.“ Drugi govornik je rekao da „je licemerno da Albanci traže da Beograd pronađe nestale osobe iz njihove zajednice, ali da ne postoje slični zahtevi u vezi sa nestalim Srbima. Podjednako je licemerno da Srbi traže da Priština da pronađe nestale Srba, ali da ne spominje potrebu da njihova vlada pronađe Albance koji su nestali.“

Jedna od učesnica je predložila da poslanici iz Srbije i sa Kosova treba da formiraju grupu „Prijatelji normalizacije.“ Većina učesnika je podržala ovaj predlog, ali su neki rekli grupa neće moći da funkcioniše sve dok Skupština Srbije ne prizna Skupštinu Kosova kao instituciju nezavisne države. „Takve grupe mogu postojati samo među jednakima. Ako srpski parlamentarci mogu da nas smatraju za jednake, onda možemo formirati grupu.“ Iako takvo priznanje verovatno neće doći od strane srpskih poslanika, jedna od srpskih učesnica je rekla da bi grupa mogla da pomogne u ublažavanju napetosti, kao i da izgradi zamah za nove inicijative. Istakla je da će grupa voditi dijaloge, a ne pregovore.

Grupa za saradnju

Juna 2015. godine u Prištini, CIG je organizovao treći okrugli sto za poslanika sa Kosova i iz Srbije. Na ovom sastanku, ogromna većina učesnika se složila da se ova saradnja između poslanika institucionalizuje kroz transformaciju okruglih stolova CIG-a u neformalni mehanizam pod nazivom „Grupa za saradnju.“, Uspostavljanjem Grupe za saradnju, poslanici obe skupštine su se obavezali da će podržati normalizaciju odnosa između dva društva i da će doprineti implementaciji Briselskog sporazuma. Kako je jedan od učesnika rekao, „odložena normalizacija je odbijena normalizacija.“

Učesnici su predložili da Grupa za saradnju treba da se sastaje oko četiri puta godišnje i da razmatra praktična pitanja u kojim im njihovi zvanični kapaciteti omogućuju da najviše doprinesu. Takođe, oni će intenzivirati svoje angažovanje na normalizaciji odnosa, pogotovo u zagovaranju određenih sporazuma, oblikovanju javnih debata u njihovim društvima i unapređenju međusobnih percepcija u javnostima.

Govornici su naglasili da postoji značajan napredak u nivou i kvalitetu komunikacije između poslanika dve skupštine. „Do nedavno, debate su bile fokusirane na simbole, gde smo proveli sate prepirući se oko imena Republika Kosovo ili Kosovo i Metohija. Sada smo prevazišli takve prepreke i posvećujemo se rešavanju stvarnih pitanja.“ Uprkos značajnom napretku, mnogi su rekli da bi međunarodna zajednica trebala da nastavi da vodi proces, ali da spremnost Prištine i Beograda da preuzme veći deo odgovornosti u procesu raste.

Priznavanje univerzitetskih diploma

Grupa za saradnju je razmatrala pitanje priznavanja univerzitetskih diploma. Godine 2011. Priština i Beograd su u okviru dijaloga u Briselu postigli sporazum oko priznavanja diploma. Prema sporazumu, Evropska univerzitetska asocijacija (EUA), institucija sa sedištem u Briselu koja predstavlja univerzitete u 47 zemalja, je zadužena da, uz pomoć za ovu svrhu angažovane agencije Spark, sertifikuje diplome koje izdaju univerziteti na Kosovu i u Srbije, kako bi potom mogle biti priznate i od Kosova i od Srbije.

Prema obrazovnim politikama u Srbiji i na Kosovu, konačno telo koje je nadležno za priznavanje diploma je univerzitet na koji se student prijavljuje. Svaki univerzitet donosi svoja pravila koja regulišu postupak priznavanja. Ne postoje jasni i usklađeni kriterijumi, i proces se još uvek sprovodi kao procedura „nostrifikacije“ umesto kao procedura „priznavanja“. Nostrifikacija je postupak više bazira na upoređivanju programa stranih visokoškolskih ustanova nego na evaluaciji znanja koje je ishod studiranja. Ako postoje značajne razlike u kursevima, podnosilac može biti obavezan da položi dodatne ispite. Tako da studenti mogu da apliciraju na univerzitetima za priznavanje diplome nakon dobijanja potvrde od EUA, ali priznavanje i nostrifikacija diploma su u nadležnosti univerziteta.

Iako je EUA priznala 433 diplome sa Kosova i Srbije, Beograd je priznao samo 15, dok Priština nije priznala ni jednu. Predstavnik Vlade Kosova je rekao da Kosovo nije u stanju da to uradi zato što ne postoje administrativne direktive koje bi regulisale proces. Međutim, drugi kosovski zvaničnici su priznali da je nepriznavanje takođe bio odgovor na dodatne prepreke koje je Srbija uvela za podnosioc sa Kosova čije su diplome bile priznate. Navodno, Srbija uvela dodatne korake u procesu priznavanja koji nisu bili predviđeni sporazumom. Osim toga, u maju 2015. godine Ustavni sud Srbije je doneo odluku da je sporazum o priznavanju diploma Kosova bio neustavan. Vlada Srbije je, međutim, pronašla način da ovu odluku zaobiđe izdavanjem nove uredbe koja omogućava priznavanje.

Postupak priznavanja i nostrifikacije je komplikovan, dug i skup. Na skupu je rečeno da može da traje do dve godine i košta i do 300 evra, što je iznos koji pokriva prevod i univerzitetske takse. Ove komplikovane procedure u Srbiji i na Kosovu važi za sve studente sa stranim diplomama.

Univerzitet u Mitrovici nije bio uključen u sporazum iz 2011. godine. Ogromna većina kosovskih Srba ima diplome upravo sa ovog univerziteta, koji nije priznat od strane Prištine. Shodno tome, diplomci univerziteta u Mitrovici ne mogu da radi u centralnim ili lokalnim institucijama na Kosovu. Učesnici okruglog stola su rekli da je potreban poseban sporazum o Univerzitetu u Mitrovici. Vlada Kosova sastavlja predlog za privremeno rešenje, koje ne bi uključivao priznavanje univerziteta, ali će njime biti priznate diplome omogućavajući time da svršeni studenti mogu da se zaposle u javnim institucijama na Kosovu. Komisija će izdati potrebne sertifikate za svršene studente Univerziteta u Mitrovici, koji bi potom mogli da rade u kosovskim institucijama. Zvaničnici Vlade Kosova kažu da će komisija početi sa radom u novembru 2015. godine. Taj plan će, međutim, morati da bude odobren od strane Skupštine Kosova.

Učesnici su predložili da Evropska unija, kao facilitator implementacije, treba da interveniše kako bi se izašlo iz slepe ulice. Poslanici su predložili da Ministarstva obrazovanja Srbije i Kosova dostave izveštaje o priznavanju diploma svojim skupštinama u kojima bi objasnili zašto

je proces u zastoju. Ministarstva obrazovanja Srbije i Kosova treba direktno da sarađuju kako bi eliminisali tehničke prepreke za proces. Ministarstva treba da centralizuju proces priznavanja diploma i razviju odgovarajuće procedure za regulisanje, a potom i ubrzanje procesa. Skupštinski odbori Srbije i Kosova treba zatraže izveštaj od Evropske unije o tome da li agencija Spark može da nastavi da pomogne sa procesom ili bi trebalo da se unajmi druga organizacija koja bi posredovala sa EUA, pošto je ugovor Spark-a sa EUA je istekao. Poslanici takođe treba da razmotre mogućnost izrade svojih predloge za nastavak procesa.

Po dva poslanika iz obe skupštine su pristali da vode korake koje slede u komunikaciji sa svojim vladama i skupštinama, te da podnesu izveštaj na sledećem sastanku Grupe za saradnju. Tokom jeseni 2015, na inicijativu ovih poslanika održane su debate na odborima za obrazovanje o ovom pitanju. Takođe su vođene i konsultacije sa univerzitetima. Grupa planira da ponovo razmotri ovo pitanje početkom 2016 i da izda zajedničko saopštenje.

SARADNJA U PROCESU EVROPSKIH INTEGRACIJA

Još jedna oblast kojom se bavio process koji su vodili CIG i EDA tokom 2014-2015. bila je saradnja Srbije i Kosova u procesu evropskih informacija. Obe strane su ostvarile značajan napredak u procesu pristupanja EU. Iako su u različitim fazama procesa integracije, svakako postoje mnoge oblasti u kojima mogu da sarađuju.

Oktobra 2015 u Ljubljani, Slovenija, CIG organizovao prvi okrugli sto za osoblje Ministarstva za evropske integracije Kosova i Kancelarije Vlade Srbije za evropske integracije. Cilj okruglog stola je bio da se pronađu oblasti saradnje između dve institucije u cilju napretka u okviru procesa evropskih integracija. Slede nekoliko zaključaka i preporuka do kojih su učesnici došli kroz rad na okruglom stolu:

- *Direktna saradnja je moguća ali prilično osetljiva.* Postoje mogućnosti za neposrednu saradnju između Beograda i Prištine, ali i ograničenja zbog pitanja status. Prekogranična saradnja (CBC) je jedna od oblasti u kojoj bi obe strane mogle imati koristi, ali rešenje još uvek nije postignuto. Predloženo je da Evropska komisija sastavi predlog koji bi bio prihvatljiv i za Beograd i Prištinu, kako bi iskoristili sredstva za prekograničnu saradnju. Neki govornici predložio da se CBC sredstva premeste u budžete Kosova i Srbije, ali su neki od učesnika koji su više upoznati sa prirodom programa ocenili da je to malo verovatno.
- *Razmena iskustava i znanja.* Učesnici su se složili da se uspostavi saradnja i dele svoja iskustva i saznanja o procesu evropskih integracija. U tom smislu, zaposleni u Ministarstvu za evropske integracije Kosova zaduženi za prevod pravne tekovine Evropske unije će uskoro posetiti kancelariju Srbije za evropske integracije. Potom će uslediti slična poseta zaposlenih Kancelarije Srbije za evropske integracije Prištini.
- *Razmena prevoda pravne tekovine EU.* Postoji zajedničko shvatanje da bi Beograd i Priština trebali da sarađuju na prevodu evropske pravne tekovine. Beograd mogao da da Prištini verziju na srpskom jeziku. Beograd je dobio prevode iz Hrvatske, iako je bilo mnogo posla oko usklađivanja sa srpskim jezikom. Međutim, potrebna je politička odluka od strane viših nivoa vlasti pre nego što profesionalci mogu da nastave. Učesnik iz Srbije je naveo da je prevod komplikovaniji nego što izgleda. Prva faza obuhvata reviziju, a u slučaju Srbije ima

više od 2.000 strana koje treba da se revidiraju u skladu sa zakonodavstvom EU. Srbija je angažovala oko 400 stručnjaka za ovaj postupak, među kojima su pravnici, lingvisti i stručnjake iz oblasti poljoprivrede, ekonomije, veterine i drugi. Učesnici na Kosovu su izjavili da sarađuju sa Albanijom oko prevoda na albanskom jeziku, pošto Albanija u ovom trenutku sprovodi taj postupak.

- *Treninzi u vezi sa procesom evropskih integracija.* Proces integracije u EU je dug i komplikovan, te su stoga obuke za zaposlene u državnoj upravi od velike pomoći. Srbija nudi, između ostalog, usluge obuke u Ministarstvu za državnu upravu i lokalnu samoupravu oko objašnjavanja pravne tekovine Evropske unije, kao i obuku za pripremu projektnih predloga. Takva obuka može proširiti i na ostale oblasti i stručno osoblje može da deli ekspertizu i da radi na pripremi zajedničkih projekata.
- *Civilno društvo i EU integracije.* Saradnja sa organizacijama civilnog društva oko svih poglavlja je korisna. Vlada Srbije je osnovala Kancelariju za saradnju sa organizacijama civilnog društva sa ciljem deljenja informacija, davanja saveta, davanja odgovora na specifične teme koje su se u javnosti iskristalisale kao bitne, kao i da osigura transparentnost procesa. Organizacije civilnog društva u Srbiji, kroz novoformirani Nacionalni konvent o EU, vrše monitoring i ne učestvuju direktno u procesu pregovora. Priština se takođe redovno sastaje sa predstavnicima civilnog društva u vezi sa procesom evropske integracije. Organizacije civilnog društva daju svoj doprinos oko poglavlja i imaju redovne sastanke sa vladinim zvaničnicima. Oni takođe učestvuju u izradi akcionih planova.

Iako još uvek postoje ograničenja za saradnju između Beograda i Prištine, učesnici su rekli da tela koja se bave procesom evropskih integracija imaju zajednički cilj. Naveli su da zvaničnici na obe strane treba da budu inventivniji i fleksibilniji u pronalaženju načina kako da se koriste fondovi Evropske unije, kao što je CBC. Oni takođe mogu da sarađuju na unapređenju rezultata transponovanja zakonodavstva, upoređivanju iskustava u harmonizaciji zakona, kao i na procesu skrininga.

Učesnici*

Dukagjin Abdyli, načelnik, Odeljenje za pravne poslove EU, Ministarstvo za evropske integracije Kosova
Arnaldo Abruzzini, generalni sekretar, Eurochambres
Farina Ahäuser, politički službenik, Generalni direktorat za susedstvo i pregovore o proširenju, Evropska komisija
Mimoza Ahmetaj, ambasador Kosova u Belgiji
Katharina Ahrendts, zamenik šefa odeljenja za Zapadni Balkan, Savezna kancelarija za spoljne poslove Nemačke
Ardian Arifaj, savetnik ministra spoljnih poslova Kosova
Roberto Balzaretto, ambasador Švajcarske u Evropskoj uniji
Besim Beqaj, poslanik Skupštine Kosova, Demokratska partija Kosova
Vjosa Beqaj, direktor, Odeljenje za sektorskih politika, Ministarstvo za evropske integracije Kosova
Ksenija Božović, predsednica, Skupština opštine Severna Mitrovica
Bekim Çollaku, ministar za evropske integracije Kosova
Gordana Čomić, potpredsednica, Skupština Srbije, Demokratska stranka
Aida Ćorović, član Skupštine Srbije, Demokratska stranka
David Cullen, načelnik, Jedinica za Kosovo Generalni direktorat za susedstvo i pregovore o proširenju, Evropska komisija
Ilir Deda, poslanik Skupštine Kosova, Pokret Samoopredeljenje
Gordana Delić, izvršni direktor, Balkanski fond za demokratiju
Jelena Đokić, savetnica gradonačelnika Zvečana
Jelena Đorić, samostalna savetnica, Odbor za Kosovo i Metohiju Skupštine Srbije
Milovan Drecun, predsednik, Odbor za Kosovo i Metohiju Skupštine Srbije
Ivana Đurić, pomoćnik direktora, Kancelarija za evropske integracije, Vlada Republike Srbije
Marko Đurić, direktor Kancelarije za Kosovo i Metohiju, Vlada Republike Srbije
Nenad Đurić, regionalni komandir policije, Policija Kosova
Nataša Elezović, savetnica gradonačelnika u Severne Mitrovice
Zdravka Erak, viša savetnica, Odbor za Kosovo i Metohiju Skupštine Srbije
Sadri Ferati, poslanik Skupštine Kosova, Demokratski savez Kosova
Bujar Gallopeni, koordinator za međunarodnu saradnju, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju Kosova
Shpetim Gashi, potpredsednik, Savet za inkluzivno upravljanje
Bajram Gecaj, zamenik ministra za lokalnu upravu Kosova
Ardian Gjini, zamenik predsednika, Alijansa za budućnost Kosova
Dukagjin Gorani, predsednik, Forum za zajednički glas
Blerim Grainca, poslanik Skupštine Kosova, Demokratski savez Kosova
Aleks Grigorev Roinishvili, predsednik, Savet za inkluzivno upravljanje
Riza Halimi, poslanik Skupštine Srbije, Partije za demokratsko delovanje
Teuta Hakhiu, poslanica Skupštine Kosova, Alijansa za budućnost Kosova
Adrijana Hodžić, glavni izvršni direktor, Administrativna kancelarija za Severnu Mitrovicu

*Nekoliko učesnika je promenilo funkciju tokom trajanja programa CIG-a i FDFA. Date su samo funkcije koje su imali tokom prisustva događajima koje su CIG i FDFA organizovali.

Valerie Hopkins, novinarka, Balkanska istraživačka mreža
Labinot Hodža, prvi sekretar, Ambasada Kosova u Belgiji
Ramadan Ilazi, pomoćnik ministra za evropske integracije Kosova
Marko Jakšić, pravnik, Mitrovica
Dušan Janjić, predsednik, Aktivna Srbija
Dalibor Jevtić, ministar za zajednice i povratak Kosova
Jadranka Joksimović, ministar bez portfelja zadužena za evropske integracije, Vlada Republike Srbije
Vesna Jovanović, direktor za obrazovanje, zdravstvo, socijalnu zaštitu, omladinu i sport, Opština Parteš
Barbara Jesus-Gimeno, politički službenik, Jedinica za Srbiju, Generalni direktorat za susedstvo i pregovore o proširenju, Evropska komisija
Lirije Kajtazi, poslanica Skupštine Kosova, Demokratski savez Kosova
Adriatik Kelmendi, glavni i odgovorni urednik, Kohavision
Selatin Klllokoti, programski službenik, Institut demokratija za razvoj
Blerta Deliu Kodra, poslanica Skupštine Kosova, Demokratska partija Kosova
Glauk Konjufca, poslanik Skupštine Kosova, Pokret Samoopredeljenje
Biljana Hasanović Korać, poslanica Skupštine Srbije, Socijaldemokratska partija
Mirjana Kosić, Izvršna direktorka, TransConflict
Vladeta Kostić, poslanik Skupštine Srbije, Srpska napredna stranka
Dušan Kozarev, zamenik direktora, Kancelarija za Kosovo i Metohiju, Vlada Republike Srbije
Dragiša Krstović, politički savetnik, Ministarstvo za lokalnu upravu Kosova
Arbër Kuçi, saradnik, Savet za inkluzivno upravljanje
Nada Lazić, poslanica Skupštine Srbije, Liga socijaldemokrata Vojvodine
Sonja Liht, predsednica, Beogradski fond za političku izuzetnost
Ulrike Lunacek, potpredsednica, Evropski parlament
Leon Malazogu, izvršni direktor, Institut demokratija za razvoj
Ljubomir Marić, ministar za lokalnu samoupravu Kosova
Christa Markwalder, potpredsednica, Skupština Švajcarske
Qemajl Marmullakaj, direktor Uprave za strateško planiranje, Vlada Kosova
Krystyna Marty Lang, ambasadorica Švajcarske na Kosovu
David McAllister, poslanik, Evropski parlament
Boyd McKechnie, politički savetnik specijalnog predstavnika EU na Kosovu
Bardhyl Metaj, poslanik Skupštine Kosova, Demokratski savez Kosova
Pauline Menthonnex Gacaferri, zamenica ambasadora, Ambasada Švajcarske u Srbiji
Milivoje Mihajlović, director, Radio Beograd
Jugoslav Milačić, savetnik ministra bez portfelja u Vladi Srbije zadužene za evropske integracije
Ksenija Milenković, direktorka, Kancelarija za evropske integracije, Vlada Republike Srbije
Petar Miletić, bivši potpredsednik, Skupština Kosova
Smiljka Milisavljević, professor, Univerzitet u Mitrovici
Pjer Mirel, počasni generalni direktor, Evropska komisija
Tanja Mišćević, šef pregovaračkog tima za pristupanje Republike Srbije Evropskoj uniji, Vlada Republike Srbije
Dardan Mollikaj, sekretar, Pokret Samoopredeljenje

Marija Tereza Moran, zamenica načelnika, Jedinica za Kosovo, Generalni direktorat za susedstvo i pregovore o proširenju, Evropska komisija
Engjellushe Morina, predsednica, Prištinski savet za spoljne poslove
Valon Murtezaj, politički savetnik premijera Kosova
Ganimete Musliu, poslanica Skupštine Kosova, Demokratska partija Kosova
Branislav Nešović, programski direktor, Aktiv
Dragan Nikolić, gradonačelnik Parteša
Predrag Nikolić, zamenik oficira za vezu pri misiji EU u Prištini
Randel Nojkić, bivši poslanik Skupštine Kosova
Igor Novaković, saradnik, Savet za inkluzivno upravljanje
Jean-Luc Oesch, zamenik ambasadora, Ambasada Švajcarske u Srbiji
Vladimir Orlić, poslanik Skupštine Srbije, Srpska napredna stranka
Rascha Osman, prvi sekretar, Misija Švajcarske u Evropskoj uniji
Besnik Osmani, generalni sekretar, Ministarstvo za lokalnu upravu na Kosovu
Zoran Ostojić, bivši poslanik Skupštine Srbije
Pablo Padrutt, ataše, Ambasada Švajcarske na Kosovu
Zenun Pajaziti, poslanik Skupštine Kosova, Demokratska partija Kosova
Krstimir Pantić, poslanik Skupštine Srbije, Srpska napredna stranka
Jean-Eric Paquet, direktor za Zapadni Balkan, Generalni direktorat za susedstvo i pregovore o proširenju, Evropska komisija
Dejan Pavićević, oficir za vezu pri misiji EU u Prištini
Lulzim Peci, izvršni direktor, Kosovski institut za politička istraživanja i razvoj
Slobodan Petrović, potpredsednik, Skupština Kosova, Lista Srpska
Milena Popović, savetnik direktora, Kancelarija za evropske integracije, Vlada Republike Srbije
Srđan Popović, direktor, Kancelarija za zajednice premijera Kosova
Gazmir Raci, savetnik ministra bez portfelja u Vladi Kosova odgovornog za dijalog sa Srbijom
Dragana Radojičić, pomoćnik direktora, Kancelarija za evropske integracije, Vlada Republike Srbije
Nenad Radosavljević, predsednik upravnog odbora, Mreža srpskih TV stanica na Kosovu
Darko Radovanović, predsednik skupštine, Opština Zvečan
Goran Rakić, gradonačelnik Severne Mitrovice
Katarina Rakić, poslanica Skupštine Srbije, Srpska napredna stranka
Živojin Rakočević, direktor, Kulturni centar, Gračanica
Naim Rašiti, viši analitičar, Balkanska istraživačka grupa za politike
Ernst Reichel, specijalni izaslanik za Jugoistočnu Evropu, Savezna kancelarija za spoljne poslove Nemačke
Fisnik Rexhepi, viši politički savetnik ministra za evropske integracije Kosova
Alessandro Rotta, politički savetnik specijalnog predstavnika EU na Kosovu
Jean-Daniel Ruch, ambasador Švajcarske u Srbiji
Norbert Rütsche, prvi savetnik - sekretar za ljudsku bezbednost, Ambasada Švajcarske na Kosovu
Branko Ružić, poslanik Skupštine Srbije, Socijalistička partije Srbije
Teuta Sahatqija, poslanica Skupštine Kosova, Demokratski savez Kosova
Roland Salvisberg, načelnik, Odeljenja za mirovne politike ljudske bezbednosti, Ministarstvo inostranih poslova Švajcarske

Saskia Salzmann, prva sekretarka – savetnica za ljudsku bezbednost, Ambasada Švajcarske na Kosovu

Aleksandra Šanjević, koordinatorka programa, Fondacija za otvoreno društvo

Petrit Selimi, zamenik ministra inostranih poslova Kosova

Besa Shahini, viša analitičarka, Inicijativa za evropsku stabilnost

Blerim Shala, koordinatorka dijaloga sa Srbijom i poslanik Skupštine Kosova

Demush Shasha, generalni sekretar, Ministarstvo za evropske integracije Kosova

Predrag Simić, profesor, Univerzitet u Beogradu

Sanja Sovrlić, novinar Radio TV Mir

Julien Stauffer, ataše, Ambasada Švajcarske u Srbiji

Branimir Stojanović, gradonačelnik Gračanice

Christof Stock, načelnik za operativu, Kancelarija EU na Kosovu

Miloš Subotić, koordinatorka projekta, Univerzitet u Mitrovici

Edita Tahiri, ministar bez portfelja u Vladi Kosova odgovorna za dijalog sa Srbijom

Jovan Teokarević, profesor, Univerzitet u Beogradu

Evin Thana, viši službenik za međunarodnu pravnu saradnju, Ministarstvo za evropske integracije Kosova

Bojana Todorović, savetnik, Odbor za Kosovo i Metohiju Skupštine Srbije

Rada Trajković, bivša poslanica Skupštine Kosova, Ujedinjena srpska lista

Laura Trimajova, parlamentarna pomoćnica poslanika Evropskog parlamenta

Jelena Trivan, direktorka Centra za evropske politike i vrednosti

Janko Veselinović, poslanik Skupštine Srbije, Pokret Preokret

Dragana Vladisavljević, direktorka, Kancelarija za koordinaciju aktivnosti u procesu pregovora sa Prištinom, Vlada Republike Srbije

Arbër Vllahiu, šef kabineta predsednika Kosova

Nataša Vučković, poslanica Skupštine Srbije, Demokratska stranka

Vanja Vukić, poslanik Skupštine Srbije, Socijalistička partija Srbije

Stevan Vulović, gradonačelnik Zubinog Potoka

Catherine Wendt, načelnik, Jedinica za Srbiju, Generalni direktorat za susedstvo i pregovore o proširenju, Evropska komisija

Talia Wohl, programski službenik, Ministarstvo inostranih poslova Švajcarske

Samuel Žbogar, specijalni predstavnik EU na Kosovu i šef kancelarije EU na Kosovu

Armend Zemaj, član Skupštine Kosova, Demokratski savez Kosova

Savet za inkluzivno upravljanje

UPRAVNI ODBOR

Steven L. Burg (Predsednik)

Univerzitet Brandeis

Gordon N. Bardos

SEERECON

Michael W. Elf

Springer Nature

Alex Roinishvili Grigorev

Savet za inkluzivno upravljanje, Univerzitet Arkadija

ČLANOVI TIMA

Alex Roinishvili Grigorev, predsednik

Shpetim Gashi, predsednik

Robert K. Aitkens, računovođa

Arbër Kuçi, saradnik

Igor Novaković, saradnik